

ЦЕНТРАЛЬНА ВИБОРЧА КОМІСІЯ

ПОСІБНИК

**з питань застосування виборчого
законодавства для членів
дільничних виборчих комісій
з виборів народних депутатів України
28 жовтня 2012 року**

КИЇВ – 2012

Тираж виготовлено на замовлення
Центральної виборчої комісії

Посібник розроблений відповідно до рекомендацій експертів з питань практичного застосування виборчого законодавства та з урахуванням досвіду проведення виборів в Україні.

Видання містить необхідний обсяг роз'яснень ключових положень законодавства України про вибори, якими повинні володіти члени дільничних виборчих комісій під час підготовки та організації виборів.

Розраховано на членів виборчих комісій, а також інших суб'єктів виборчого процесу.

ЗМІСТ

РОЗДІЛ 1. ДВК З ПРОВЕДЕННЯ ВИБОРІВ НАРОДНИХ ДЕПУТАТІВ УКРАЇНИ, ЇХ СТАТУС, ПОВНОВАЖЕННЯ ТА ОРГАНІЗАЦІЯ РОБОТИ	5
1.1. Статус члена ДВК	5
1.2. Проведення першого засідання ДВК	5
1.3. Повноваження ДВК	7
1.4. Організація роботи ДВК	8
1.4.1. Форма роботи ДВК	8
1.4.2. Документування діяльності ДВК	11
РОЗДІЛ 2. ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИБОРЧОГО ПРОЦЕСУ	16
2.1. Інформація щодо організації роботи ДВК	16
2.2. Взаємодія ДВК із засобами масової інформації.	17
РОЗДІЛ 3. ВЗАЄМОДІЯ ДВК ІЗ ОФІЦІЙНИМИ СПОСТЕРІГАЧАМИ.	19
3.1. Офіційні спостерігачі від партій, кандидатів у депутати, громадських організацій.	19
3.2. Офіційні спостерігачі від іноземних держав та міжнародних організацій	22
РОЗДІЛ 4. ОБОВ'ЯЗКИ ДВК ДО ДНЯ ВИБОРІВ.	24
4.1. Списки виборців	24
4.1.1. Складання та уточнення списків виборців на звичайній виборчій дільниці	24
4.1.2. Складання та уточнення списку виборців на спеціальній виборчій дільниці.	27
4.2. Отримання виборчих бюлетенів ДВК	29
4.3. Підготовка до дня голосування.	31
РОЗДІЛ 5. ОРГАНІЗАЦІЯ ТА ПРОВЕДЕННЯ ГОЛОСУВАННЯ НА ВИБОРЧІЙ ДІЛЬНИЦІ	33
5.1. Проведення підготовчого засідання ДВК у день голосування	33

5.2. Голосування виборців у приміщенні для голосування . . .	35
5.3. Голосування виборців за місцем перебування	37

РОЗДІЛ 6. ДІЇ ДВК ПІСЛЯ ЗАКІНЧЕННЯ ГОЛОСУВАННЯ НА ВИБОРЧІЙ ДІЛЬНИЦІ

6.1. Закриття виборчої дільниці	39
6.2. Підготовка до підрахунку голосів	39
6.3. Підсумкове засідання ДВК та транспортування виборчої документації	40
6.3.1. Порядок опрацювання списків виборців.	40
6.3.2. Опрацювання невикористаних виборчих бюлетенів	42
6.3.3. Опрацювання контрольних талонів	43
6.3.4. Відкриття виборчих скриньок та підрахунок виборчих бюлетенів	44
6.4. Підрахунок голосів виборців на виборчій дільниці	50
6.5. Визнання голосування на виборчій дільниці недійсним . .	54
6.6. Порядок транспортування виборчих документів до ОВК. .	55

РОЗДІЛ 7. РОЗГЛЯД СКАРГ ДВК

7.1. Компетенція ДВК щодо розгляду скарг	57
7.2. Прийом скарг та їх реєстрація в ДВК.	57
7.3. Перевірка дотримання вимог оформлення скарги	58
7.4. Процедура розгляду скарг в ДВК	60
7.5. Рішення за результатами розгляду скарги.	62

СКОРОЧЕННЯ

Закон	– Закон України від 17.11.11 р. № 4061-VI «Про вибори народних депутатів України»
ЦВК	– Центральна виборча комісія
ОВК	– Окружна виборча комісія
ДВК	– Дільнична виборча комісія
АРК	– Автономна Республіка Крим
ВРУ	– Верховна Рада України
ІАС	– Інформаційно-аналітична система «Вибори народних депутатів України 2012»

Розділ 1. ДВК З ПРОВЕДЕННЯ ВИБОРІВ НАРОДНИХ ДЕПУТАТІВ УКРАЇНИ, ЇХ СТАТУС, ПОВНОВАЖЕННЯ ТА ОРГАНІЗАЦІЯ РОБОТИ

1.1. СТАТУС ЧЛЕНА ДВК

Повноваження члена ДВК починаються з моменту складення ним **присяги** на першому засіданні комісії. Член ДВК обов'язково ознайомлюється із змістом статті 36 Закону, яка визначає статус члена комісії, і ставить підпис під текстом присяги (ч. 3 ст. 36 Закону). Присяга додається до протоколу засідання ДВК. Після складення присяги члену ДВК видається посвідчення за підписом голови ОВК ¹ (ч. 4 ст. 36 Закону).

1.2. ПРОВЕДЕННЯ ПЕРШОГО ЗАСІДАННЯ ДВК

Перше засідання ДВК скликається її головою не пізніше як **на третій** день після дня її утворення.

Голова (секретар) ДВК повідомляє інших членів ДВК про дату та час проведення першого засідання.

Для проведення першого засідання голова та секретар комісії готують порядок денний, до якого включені питання:

1. Прийняття присяги членами ДВК.
2. Розподіл обов'язків членів ДВК.
3. Визначення осіб (членів ДВК), які будуть виконувати свої повноваження на платній основі на підставі цивільно-правових договорів.
4. Затвердження розпорядку роботи ДВК.

ВАЖЛИВО!

У день виборів ОВК має бути готовою **негайно** відреагувати на будь-яку проблему та зобов'язана повідомити ЦВК про ситуацію, що виникла.

Права члена ДВК (ч. 7 ст. 36 Закону):

- 1) брати участь у підготовці питань, що виносяться на розгляд ДВК;
- 2) виступати на засіданнях ДВК, ставити іншим учасникам засідання

¹ Постанова ЦВК від 12.07.2012 № 111 «Про форми посвідчень суб'єктів та інших учасників виборчого процесу з виборів народних депутатів України».

запитання щодо порядку денного, вносити пропозиції з питань, віднесених до повноважень ДВК;

- 3) безперешкодно знайомитися з документами ДВК, членом якої він є.

Обов'язки члена ДВК (ч. 9 ст. 36 Закону):

- 1) дотримуватися Конституції України, Закону України «Про вибори народних депутатів України», а також інших законів і актів законодавства з питань підготовки та проведення виборів;
- 2) брати участь у засіданнях ДВК;
- 3) виконувати рішення ДВК та обов'язки, покладені на нього згідно з їх розподілом у комісії.

Порада! У разі неможливості члена ДВК взяти участь у засіданні, він має завчасно повідомити про це голову ДВК.

Члену ДВК протягом часу своїх повноважень забороняється агітувати за чи проти партій і кандидатів у депутати, а також публічно оцінювати їх діяльність (ч. 12 ст. 36).

ВАЖЛИВО!

Невиконання членом комісії покладених на нього обов'язків є порушенням присяги, за що настає відповідальність у вигляді дострокового припинення повноважень члена ДВК.

Гарантії діяльності членів ДВК.

На час безпосереднього виконання обов'язків (участь у засіданнях комісії, інших заходах, пов'язаних з виконанням вимог Закону чи рішень комісії), на кожного члена ДВК поширюються **гарантії та компенсації**, передбачені законодавством для працівників на час виконання ними державних або громадських обов'язків у робочий час (ч. 11 ст. 36 Закону).

Члени ДВК звільняються від виконання службових обов'язків за місцем постійної роботи на час, необхідний для здійснення обов'язків члена ДВК, на підставі письмового повідомлення голови, заступника голови чи секретаря відповідної ДВК про скликання засідання або рішення ДВК про залучення члена ДВК до участі в інших заходах (ч. 11 ст. 36 Закону).

Такі повідомлення або рішення повинні містити:

- дату,
- час,
- заплановану тривалість засідання чи іншого заходу.

Крім зазначеного член ДВК має право на:

- 1) відшкодування шкоди, заподіяної життю, здоров'ю чи майну члену комісії, у зв'язку з виконанням ним обов'язків члена ДВК;
- 2) відшкодування витрат на відрядження, пов'язані з виконанням обов'язків члена ДВК у встановленому розмірі.

Член комісії не може бути звільнений з роботи, переведений на нижчу посаду з підстав, пов'язаних із виконанням ним обов'язків у ДВК (ч. 8 ст. 36 Закону).

Виконання повноважень члена ДВК на платній основі оплачується в розмірі та у порядку, встановлених Кабінетом Міністрів України за поданням ЦВК, за рахунок коштів Державного бюджету України, виділених на підготовку і проведення виборів депутатів (ч. 1 ст. 47 Закону).

1.3. ПОВНОВАЖЕННЯ ДВК

Повноваження ДВК **починаються** з моменту складення присяги на першому засіданні комісії не менш як двома третинами її мінімального складу (ч. 1 ст. 32 Закону).

Наприклад:

Для малих дільниць – 7 членів комісії;

Для середніх – 10;

Для великих – 12.

Основними повноваженнями ДВК (ч. 2 ст. 32 Закону) є:

- здійснення контролю за неухильним дотриманням та однаковим застосуванням законодавства про вибори депутатів під час голосування та підрахунку голосів на виборчій дільниці;
- отримання списків виборців від органу ведення Державного реєстру виборців (далі – ДРВ);
- надання списків виборців для загального ознайомлення;
- складання списків виборців та внесення зміни до нього у випадках, передбачених Законом;
- забезпечення можливості ознайомлення виборців з виборчими списками кандидатів у депутати від партій, відомостями про кандидатів у народні депутати України (далі – кандидати у депутати) в одномандатних виборчих округах (далі – одномандатний округ), рішеннями виборчих комісій (ЦВК, відповідною ОВК, власними рішеннями та повідомленнями);

- вручення або надсилання іменних запрошень виборцю;
- забезпечення обліку отриманих виборчих бюлетенів;
- забезпечення підготовки приміщення для голосування та виборчих скриньок;
- внесення за рішенням ЦВК змін до виборчих бюлетенів;
- організація голосування на виборчій дільниці;
- проведення підрахунку голосів на виборчій дільниці;
- визнання недійсним голосування на виборчій дільниці;
- складання протоколів про підрахунок голосів на виборчій дільниці;
- передача протоколів та іншої виборчої документації до відповідної ОВК;
- розгляд заяв і скарг з питань підготовки та організації голосування на виборчій дільниці та, в межах своїх повноважень, прийняття щодо них рішення;
- ДВК припиняє свою діяльність, одночасно з припиненням її повноважень.

1.4. ОРГАНІЗАЦІЯ РОБОТИ ДВК

Особливості організації роботи ДВК визначаються Законом України «Про вибори народних депутатів України», Постановою ЦВК від 15.09.10 р. № 350 «Про Порядок ведення діловодства у виборчих комісіях та комісіях з референдумів» (далі – Порядок № 350) іншими нормативними актами.

1.4.1. Форма роботи ДВК

Основною формою роботи ДВК є **засідання** (частини 1,2 ст. 33 Закону), яке скликається:

- головою ДВК;
- заступником голови ДВК (у разі відсутності голови ДВК);
- секретарем ДВК (у разі відсутності голови та заступника голови ДВК);
- рішенням ОВК (у разі необхідності).

Предметом обговорення на засіданнях ДВК є питання, внесені до **порядку денного**.

Наприклад: до порядку денного можуть бути внесені питання щодо: затвердження розпорядку роботи ДВК, розподіл обов'язків членів ДВК, розгляд заяв, скарг тощо.

Підготовка до засідання

Секретар ДВК:

- готує проект порядку денного засідання ДВК згідно з планом роботи, за дорученням голови ДВК, а також з урахуванням пропозицій членів ДВК не пізніше ніж за один день до дня проведення засідання (п. 2.4 Порядку № 350);
- після погодження порядку денного з головою ДВК, в обов'язковому порядку разом з інформацією про час і місце проведення засідання, доводить порядок денний до відома членів ДВК, запрошених на засідання осіб і ЗМІ, як правило, не пізніше останнього дня перед днем проведення засідання, а в день, що передує дню виборів – негайно (пункти 2.5–2.6 Порядку № 350);
- надає членам ДВК проекти рішень комісії та необхідні документи – не пізніше останнього дня перед днем проведення засідання, але не пізніше як до початку засідання (ч. 7 ст. 33 Закону);
- готує список осіб, запрошених на засідання ДВК;
- реєструє запрошених осіб, а також осіб, які беруть участь у засіданні ДВК без дозволу чи запрошення;
- перед початком засідання подає голові ДВК список присутніх осіб (пункти 2.11, 2.12 Порядку № 350).

Право бути присутніми на засіданні ДВК

На засіданні ДВК (у тому числі – при підрахунку голосів виборців і встановленні підсумків голосування), крім членів ДВК, **мають право бути присутніми без дозволу чи запрошення ДВК** лише такі особи (ч. 3 ст. 34 Закону):

- члени ЦВК;
- члени ОВК цього округу;
- кандидати у депутати, їх довірені особи, уповноважені особи партій (не більше однієї особи від однієї партії або одного кандидата);
- офіційні спостерігачі від партії, яка висунула кандидата у депутати у загальнодержавному багатомандатному виборчому окрузі (далі – загальнодержавний округ), від кандидата у депутати в одномандатному окрузі або громадської організації (не більше однієї особи від однієї партії, одного кандидата, однієї громадської організації);
- офіційні спостерігачі від іноземних держав і міжнародних організацій (без обмеження кількості);
- представники ЗМІ (не більше двох осіб від одного ЗМІ).

Інші особи, крім зазначених вище, можуть бути присутніми на засіданнях ДВК тільки з її дозволу або на її запрошення, про що приймається рішення на засіданні ДВК (ч. 4 ст. 34 Закону).

У випадку, коли особи, які мають право бути присутнім на засіданні ДВК без дозволу чи запрошення (крім членів ЦВК та ОВК) протиправно перешкоджають його проведенню, ДВК не менше ніж 2/3 голосів від складу комісії, присутніх на засіданні, може прийняти мотивоване рішення про позбавлення зазначених осіб права присутності на засіданні (ч. 5 ст. 34 Закону).

ВАЖЛИВО!

У день голосування, при підрахунку голосів, ДВК не може дозволити бути присутніми іншим особам, крім зазначених в ч. 3 ст. 34 Закону.

Проведення засідань

Засідання ДВК проводяться у разі необхідності.

Перше засідання ДВК скликається її головою не пізніше як на третій день після дня її утворення, а наступні – за необхідністю (ч. 4 ст. 33 Закону, п. 2.13 Порядку № 350).

Якщо ДВК утворена одночасно з утворенням спеціальної виборчої дільниці у винятковому випадку, то перше засідання скликається не пізніше наступного дня після дня її утворення.

ВАЖЛИВО!

На письмову вимогу третини складу ДВК, голова ДВК або його заступник зобов'язані скликати засідання ДВК не пізніше наступного дня після отримання такої вимоги (ч. 3 ст. 33 Закону).

Засідання ДВК є повноважним за умови присутності на ньому більше половини членів комісії від її складу.

Наприклад, якщо кількісний склад ДВК – 12 осіб, засідання буде повноважним за умови присутності на ньому семи осіб (ч. 5 ст. 33 Закону, п. 2.20 Порядку № 350).

ВАЖЛИВО!

На засіданні ДВК у день голосування, при підрахунку голосів та встановленні підсумків голосування, у разі присутності менше ніж 2/3 членів ДВК від її складу, рішення приймається не менш ніж 2/3 голосів від числа присутніх на засіданні членів комісії (ч. 12 ст. 33 Закону, п. 2.20 Порядку № 350).

Засідання ДВК веде голова ДВК або його заступник, а у разі їх відсутності або невиконання ними цієї функції – комісія на кожному засіданні визначає із свого складу головуючого (у день голосування, зокрема, при підрахунку голосів на виборчій дільниці) (ч. 8 ст. 33 Закону).

Голова ДВК (головуючий на засіданні) на початку засідання або початку розгляду питання оголошує кількість присутніх членів комісії, список запрошених та інших осіб, які мають право бути присутніми на засіданні комісії без дозволу або запрошення комісії, представників ЗМІ (п. 2.14 Порядку № 350).

Проект порядку денного обговорюється на початку засідання. Питання, внесені до порядку денного, може бути вилучене з нього за ініціативою членів ДВК, про що приймається окреме рішення (п. 2.15 Порядку № 350). За пропозицією членів ДВК та рішенням комісії, під час обговорення, проект порядку денного може бути доповнений іншими питаннями (п. 2.16 Порядку № 350).

ДВК також може прийняти рішення про перенесення розгляду додатково запропонованих питань на наступні засідання (п. 2.18 Порядку № 350).

Проект порядку денного затверджується або відхиляється рішенням ДВК після його колегіального обговорення (п. 2.17 Порядку № 350).

ДВК на вимогу трьох своїх членів, а також за рішенням ЦВК, ОВК відповідного округу або суду зобов'язана розглянути на своєму засіданні питання, що належать до її повноважень, не пізніше як у триденний строк від дня пред'явлення вимоги або прийняття відповідного рішення, але не пізніше дня голосування, а у день голосування – невідкладно після закінчення голосування (ч. 9 ст. 33 Закону, п. 2.19 Порядку № 350).

1.4.2. Документування діяльності ДВК

Документування діяльності ДВК – це підготовка документів на паперових та електронних носіях, що фіксують прийняття рішень і здійснення іншої діяльності в межах законодавчо передбачених повноважень. Відповідальність за організацію та стан діловодства в комісії покладається на голову ДВК, а за підготовку матеріалів до засідання ДВК, доопрацювання прийнятих на засіданні документів і достовірність документування – секретаря ДВК (пункти 1.2–1.4, 2.1 Порядку № 350).

Для документування своєї діяльності ДВК:

- приймає – **РІШЕННЯ** (ч. 3 ст. 35 Закону, п. 2.2 Порядку № 350) та **ПРОТОКОЛЬНІ РІШЕННЯ** (ч. 6 ст. 35 Закону, п. 2.3 Порядку № 350);

- складає – **АКТИ** та **ПРОТОКОЛИ** (частини 7–8 ст. 35 Закону);
- веде – **ПРОТОКОЛ ЗАСІДАННЯ** (ч. 2 ст. 35 Закону).

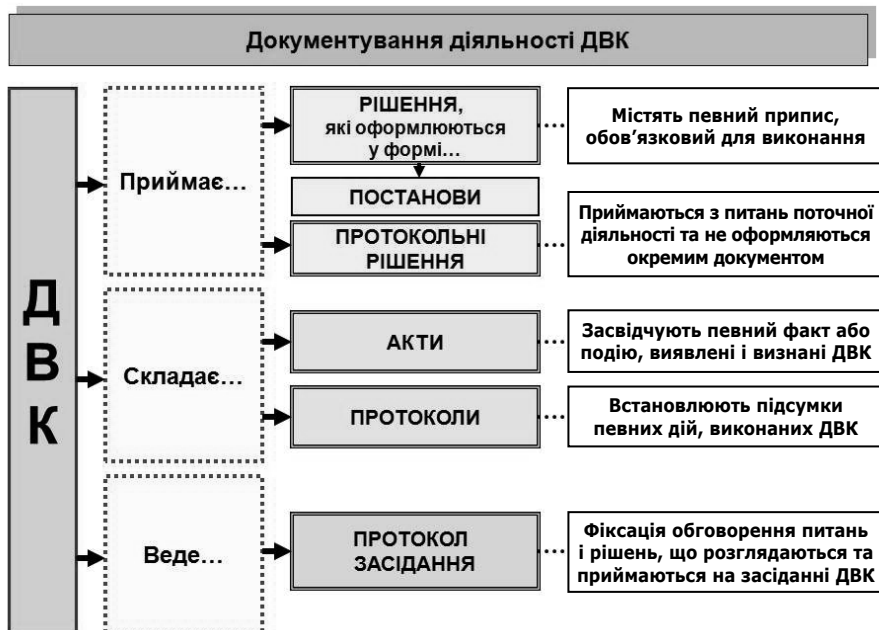

Рис. 1

Рішення ДВК:

- приймається відкритим голосуванням більшістю голосів від складу ДВК, крім випадків, передбачених Законом (ч. 10 ст. 33 Закону);
- набирає чинності з моменту його прийняття, крім випадків, передбачених Законом (ч. 11 ст. 33 Закону);
- є обов'язковим для виконання:
 - всіма суб'єктами виборчого процесу;
 - органами державної влади, органами влади Автономної Республіки Крим, органами місцевого самоврядування, посадовими та службовими особами цих органів;
 - ЗМІ, їх власниками, посадовими особами та творчими працівниками;
 - об'єднаннями громадян (ч. 14 ст. 33 Закону).

Рішення ДВК, яке суперечить законодавству України або було прийняте з перевищенням її повноважень, може бути скасоване ОВК (ЦВК) або в судовому порядку (ч. 15 ст. 33 Закону).

Член ДВК, який бере участь у її засіданні і не згоден з рішенням, прийнятим комісією, має право протягом двох днів після засідання, на якому було прийняте рішення, висловити у письмовій формі **окрему думку**, яка додається до протоколу засідання та є його невід'ємною частиною (ч. 13 ст. 33 Закону).

Рішення ДВК з розглянутого питання оформляється у формі **постанови**, яка повинна містити (ч. 3 ст. 35 Закону):

- найменування комісії;
- найменування постанови (має бути лаконічним і відображати зміст) (п. 2.9 Порядку № 350);
- час, дату, місце прийняття та порядковий номер постанови;
- мотивувальну частину з посиланням на обставини, що зумовили розгляд питання на засіданні ДВК, на положення нормативно-правових актів або постанову комісії вищого рівня, рішення суду, якими керувалася ДВК при її прийнятті (п. 2.9 Порядку № 350);
- резолютивну частину (має містити рішення ДВК, викладене у формі висновку, із зазначенням завдань і заходів, спрямованих на реалізацію повноважень ДВК, складається із пронумерованих пунктів і підпунктів) (п. 2.9 Порядку № 350).

Порядок оформлення постанов і протокольних рішень ДВК

Постанови та протокольні рішення ДВК мають бути оформлені, підписані та оприлюднені.

При доопрацюванні постанов і протокольних рішень комісії, секретар ДВК вносить до тексту зміни згідно з результатами голосування на засіданні ДВК.

Секретар ДВК забезпечує комплектність матеріалів, що додаються до постанови та протокольного рішення, а також їх реєстрацію у відповідних журналах із зазначенням реєстраційних номерів на документах.

Постанову, протокольне рішення ДВК, а також додатки до них підписує голова ДВК (або головуєчий на засіданні) та секретар ДВК (або секретар засідання) (ч. 4 ст. 35 Закону).

Постанови та протокольні рішення ДВК вивішуються на стенді офіційних матеріалів ДВК, обладнаному у приміщенні комісії, для загального ознайомлення:

- не пізніше ранку наступного дня після дня її (його) прийняття;

- прийняті напередодні дня голосування та у день голосування – не пізніше як через 4 години після завершення засідання ДВК (ч. 5 ст. 35 Закону).

ВАЖЛИВО!

Стенд офіційних матеріалів ДВК обладнується у приміщенні ДВК, у місці, вільно доступному для відвідувачів (ч. 5 ст. 35 Закону, п. 4.8 Порядку № 350).

Копія постанови ДВК, засвідчена головою чи його заступником і секретарем ДВК та скріплена печаткою ДВК, видається суб'єкту виборчого процесу, якого вона стосується, на його вимогу:

- не пізніше ніж через 4 години після її прийняття;
- прийнята напередодні дня голосування та у день голосування – невідкладно (ч. 5 ст. 35 Закону, п. 4.8 Порядку № 350).

Акти і протоколи ДВК (ч. 8 ст. 35 Закону, п. 4.3 Порядку № 350):

- складаються за формами, затвердженими ЦВК, у кількості встановлених Законом примірників;
- підписуються всіма присутніми на засіданні членами ДВК, підписи яких скріплюються печаткою ДВК;
- перший примірник акта чи протоколу мають право підписати присутні на засіданні кандидати у депутати, представники партій у ЦВК чи уповноважені особи партій, офіційні спостерігачі.

Протокол засідання ДВК (ч. 2 ст. 35 Закону, ч. 3 Порядку № 350):

- ведеться на засіданні секретарем ДВК, а у разі його відсутності або невиконання своїх повноважень – секретарем засідання, обраним ДВК із свого складу;
- відображає зміст і наскрізний номер постанов, прийнятих під час певного засідання (ч. 4 ст. 35 Закону);
- до протоколу засідання долучаються у вигляді додатків оригінали документів, прийнятих на засіданні, а також викладені у письмовій формі окремі думки членів ДВК, які взяли участь у засіданні;
- підписується головою на засіданні та секретарем ДВК (секретарем засідання);
- надається для ознайомлення членам ДВК на їх вимогу не пізніше наступного засідання (член ДВК має право його підписати);
- може бути наданий для ознайомлення суб'єкту виборчого процесу, на його вимогу, не пізніше наступного засідання.

Протокол засідання ДВК повинен містити такі **реквізити** (п. 3.2 Порядку № 350):

- назву документа;
- порядковий номер;
- назву виду діяльності ДВК (засідання);
- назву комісії;
- дату і місце проведення засідання;
- загальну кількість членів ДВК та кількість присутніх на засіданні членів ДВК;
- кількість осіб, які беруть участь у засіданні;
- порядок денний з формулюванням питань у називному відмінку.

Текст протоколу складається з трьох частин, які починаються словами «Слухали», «Виступили», «Вирішили», «Постановили» (п. 3.2 Порядку № 350).

Форма виготовлення документів ДВК

Документи ДВК виготовляються у формі:

- **примірників**, що мають однакову юридичну силу у кількості, відповідній кількості членів ДВК, присутніх на засіданні комісії;
- копій, які виготовляються відповідно до примірників і видаються суб'єктам виборчого процесу, яких стосуються певні документи. Копії засвідчуються на кожній сторінці головою та секретарем виборчої комісії і скріплюються печаткою виборчої комісії.

Копія кожного вихідного документу обов'язково залишається в ДВК та зберігається для включення її до відповідної справи, оформленої згідно із затвердженою номенклатурою справ (п. 7.2 Порядку № 350). Для засвідчення достовірності документів або відповідності копій документів оригіналам використовується печатка ДВК (п. 8.2 Порядку № 350).

Розділ 2. ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИБОРЧОГО ПРОЦЕСУ

2.1. ІНФОРМАЦІЯ ЩОДО ОРГАНІЗАЦІЇ РОБОТИ ДВК

Прийняті ДВК рішення вивішуються на стенді офіційних матеріалів комісії для загального ознайомлення.

Таблиця № 1. Оприлюднення рішень ДВК

№	Час прийняття рішення (ч. 5 ст. 35 Закону)	Час оприлюднення
1	Усі рішення прийняті до останньої п'ятниці перед днем голосування (до 26.10.12 р. включно)	Не пізніше ранку наступного дня після його прийняття
2	Напередодні дня голосування (в останню суботу перед днем голосування – 27.10.12 р.)	Не пізніше як через 4 години після завершення засідання ДВК
3	У день голосування (28.10.12 р.)	
4	Під час підрахунку голосів	

Крім цього, копія постанови, прийнята ДВК, видається суб'єкту виборчого процесу, якого вона стосується, на його вимогу:

- не пізніше ніж через 4 години після її прийняття;
- прийнята напередодні дня голосування та в день голосування – невідкладно (ч. 5 ст. 35 Закону).

Інформацію щодо організації та проведення виборів дільнична виборча комісія та її члени зобов'язані надавати **виключно в межах своїх повноважень**, визначених Законом.

ВАЖЛИВО!

Членам ДВК заборонено проводити агітацію та публічно оцінювати діяльність партій – суб'єктів виборчого процесу, кандидатів у депутати. Ця вимога поширюється на членів ДВК протягом строку їх повноважень (ч. 12 ст. 36 Закону).

2.2. ВЗАЄМОДІЯ ДВК ІЗ ЗАСОБАМИ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ

На засіданні ДВК без дозволу чи запрошення можуть бути присутні представники ЗМІ.

Одночасно на засіданні комісії можуть знаходитись не більше двох осіб від одного ЗМІ (ч. 3 ст. 34 Закону).

Приміщення для голосування повинно мати відкритий доступ для представників ЗМІ. Це стосується і спеціальних виборчих дільниць, утворених у стаціонарних лікувальних закладах, в установах виконання покарань, слідчих ізоляторів. Керівники закладів, установ зобов'язані забезпечити безперешкодний доступ представників ЗМІ до приміщення для голосування.

Для того, щоб скористатися правами представника ЗМІ, особа повинна пред'явити документ, що підтверджує цей статус.

Такими документами можуть бути:

- редакційне посвідчення;
- посвідчення журналіста, видане Національною спілкою журналістів;
- посвідчення журналіста, видане медіа-профспілкою;
- Прес-карта інших журналістських організацій.

Зразки таких посвідчень не встановлені, а тому вони можуть бути у довільній формі.

***Порада.* У посвідченні варто звернути увагу на:**

- наявність фотокартки (якщо на посвідченні відсутня фотокартка, посвідчення дійсне лише за умови пред'явлення документа, що посвідчує особу, наприклад, паспорта громадянина України);
- термін дії посвідчення;
- назву ЗМІ (для того, щоб з'ясувати, чи не більше двох представників від одного ЗМІ бажають бути присутніми на засіданні).

При здійсненні своїх повноважень представник ЗМІ має право:

Таблиця № 2 . Права представника ЗМІ

№	Право	Стаття Закону
1	Бути присутнім на засіданні ДВК без дозволу або запрошення ДВК, здійснювати спостереження за перебігом виборчого процесу, не втручаючись в роботу ДВК	ч. 3 ст. 34 Закону
2	Здійснювати письмові, аудіо- та відеозаписи із застосуванням необхідних технічних засобів	ч. 1 ст. 25 Закону «Про інформацію»
3	Отримувати інформацію щодо підготовки і проведення виборів депутатів	ч. 4 ст. 13 Закону
4	Оглядати виборчі скриньки, що надає для огляду голова ДВК	ч. 4 ст. 84 Закону

ВАЖЛИВО!

Представник ЗМІ не має права втручатися в роботу ДВК.

Якщо представник ЗМІ протиправно перешкоджає проведенню засідання, ДВК має право прийняти мотивоване рішення про позбавлення його права бути присутнім на засіданні.

Таке рішення приймається не менше ніж 2/3 голосів від складу ДВК, присутніх на засіданні ДВК.

Рішення оформляється у формі постанови.

ДВК зобов'язана видати копію постанови представнику ЗМІ, якого вона стосується, на його вимогу.

Якщо така постанова прийнята до дня голосування, копія видається не пізніше ніж через 4 години після її прийняття, якщо ж вона прийнята напередодні дня голосування та в день голосування – невідкладно (негайно, без зволікань).

Розділ 3. ВЗАЄМОДІЯ ДВК ІЗ ОФІЦІЙНИМИ СПОСТЕРІГАЧАМИ

3.1. ОФІЦІЙНІ СПОСТЕРІГАЧІ ВІД ПАРТІЙ, КАНДИДАТІВ У ДЕПУТАТИ, ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

Повноваження офіційних спостерігачів від партій, кандидати у депутати, від яких зареєстровані у загальнодержавному окрузі, кандидатів у депутати в одномандатному окрузі, громадських організацій, підтверджуються посвідченнями виданими ОВК.

Офіційні спостерігачі, зареєстровані ОВК, можуть здійснювати спостереження за виборчим процесом тільки у відповідному виборчому окрузі.

Приклад. Якщо офіційного спостерігача зареєструвала ОВК виборчого округу № 176, цей офіційний спостерігач може бути присутнім на засіданні лише тих ДВК, які знаходяться в межах округу № 176.

Таблиця № 3. Права офіційних спостерігачів

№	Право офіційного спостерігача	Стаття Закону
1	Бути присутнім на засіданні ДВК без дозволу чи запрошення ДВК, в т.ч. під час підрахунку голосів виборців на виборчій дільниці (не більше однієї особи від однієї партії, одного кандидата або однієї громадської організації)	п. 4 ч. 9 ст. 78 Закону, ч. 3 ст. 34 Закону
2	Перебувати на виборчих дільницях під час голосування, спостерігати з будь-якої відстані за діями членів ДВК, у тому числі під час видачі виборчих бюлетенів виборцям і підрахунку голосів, не заважаючи членам виборчої комісії фізично	п. 1 ч. 9 ст. 78 Закону
3	Робити фото- та кінозйомки, аудіо- та відеозаписи, не порушуючи при цьому таємниці голосування	п. 2 ч. 9 ст. 78 Закону
4	Бути присутнім при видачі виборчих бюлетенів членам ДВК, у тому числі для організації голосування виборців за місцем перебування, та при проведенні такого голосування	п. 3 ч. 9 ст. 78 Закону
5	Звертатися до ДВК чи до суду щодо усунення порушень Закону у разі їх виявлення	п. 5 ч. 9 ст. 78 Закону

№	Право офіційного спостерігача	Стаття Закону
6	Вживати необхідних заходів в межах законодавства щодо припинення протиправних дій під час голосування та підрахунку голосів виборців на виборчій дільниці	п. 7 ч. 9 ст. 78 Закону
7	Отримувати копії протоколів та інших документів	п. 8 ч. 9 ст. 78 Закону
8	Підписувати перший примірник акта або протоколу, складеного ДВК	ч. 8 ст. 35, ч. 5 ст. 95, ч. 5 ст. 96
9	Оглядати виборчі скриньки, що надає для огляду голова ДВК	ч. 4 ст. 84 Закону
10	Підписувати контрольні листи, що опускаються до виборчих скриньок	ч. 4 ст. 84 Закону,
11	Бути присутнім під час голосування виборців за місцем перебування	ч. 12 ст. 86 Закону
12	Супроводжувати транспортування виборчих документів до ОВК	ч. 1 ст. 93 Закону
13	Складати акти про виявлення порушення Закону та подавати їх до ДВК, ОВК чи до суду	п. 6 ч. 9 ст. 78 Закону

Примітка. Законодавством не передбачено форму акта про виявлення порушень вимог Закону, тому він може бути складений у будь-якій формі. В акті має бути зазначено: ким, де і коли він був складений, описано порушення (час, місце і суть порушення), статтю нормативно-правового акта, який було порушено, докази, якими підтверджується вчинення порушення.

Акт про виявлення порушення Закону має бути підписаний самим офіційним спостерігачем та не менш як двома виборцями, які засвідчують факт цього порушення із зазначенням їх прізвищ, імен, по батькові, місця проживання та адреси житла.

Офіційні спостерігачі мають право **отримувати копії таких протоколів (п. 8, ч. 9 ст. 78 Закону):**

- про передачу виборчих бюлетенів від ОВК до ДВК (ч. 10 ст. 91 Закону);
- про підрахунок голосів виборців на виборчій дільниці (в т.ч. з поміткою “Уточнений») (ч. 10 ст. 91 Закону).

ВАЖЛИВО!

Копії зазначених вище протоколів офіційні спостерігачі мають право отримати при умові їх присутності на відповідному засіданні ОВК чи ДВК.

ВАЖЛИВО!

Приміщення для голосування повинно мати відкритий доступ для офіційних спостерігачів. Це стосується і спеціальних виборчих дільниць, утворених у стаціонарних лікувальних закладах, в установах виконання покарань, слідчих ізоляторах. Керівники закладів, установ зобов'язані забезпечити безперешкодний доступ офіційних спостерігачів до приміщення для голосування.

Таблиця № 4. Офіційним спостерігачам заборонено

№	Що заборонено офіційним спостерігачам	Стаття Закону
1	Безпідставно втручатися в роботу виборчої комісії	ч. 10 ст. 78 Закону
2	Чинити дії, що порушують законний хід виборчого процесу	ч. 10 ст. 78 Закону
3	Чинити дії, що неправомірно заважають членам виборчої комісії здійснювати свої повноваження	ч. 10 ст. 78 Закону
4	Заповнювати замість виборця (у тому числі і на його прохання) виборчий бюлетень	п. 2 ч. 10 ст. 78 Закону
5	Допомагати виборцю з фізичними вадами, який не може самостійно заповнити бюлетень або кинути його до виборчої скриньки, зробити це замість нього	ч. 5 ст. 85 Закону, ч. 9 ст. 85 Закону
6	Бути присутнім при заповненні виборцем виборчого бюлетеня у кабіні (кімнаті) для таємного голосування або іншим чином порушувати таємницю голосування	п. 3 ч. 10 ст. 78 Закону
7	З 00.00 год. 27 жовтня агітувати за певну політичну партію або кандидата	частини 2,3 ст. 70 Закону

У випадку порушення виборчого законодавства ДВК може застосувати до офіційного спостерігача такі заходи впливу:

Таблиця № 5. Заходи впливу до офіційного спостерігача

Порушення	Дії ДВК	Як приймається рішення
Спостерігач безпідставно втручається в роботу ДВК, вчиняє дії, що порушують законний хід виборчого процесу або неправомірно заважає членам ДВК здійснювати свої повноваження	ДВК може винести спостерігачу попередження	Рішення приймається простою більшістю голосів
Спостерігач повторно вчиняє ті самі дії або вчиняє одноразове грубе порушення	ДВК може позбавити спостерігача права бути присутнім на засіданні ДВК	Рішення приймається не менше ніж 2/3 голосів від складу комісії присутніх на засіданні ДВК
Спостерігач перешкоджає проведенню засідання ДВК		

Рішення комісії оформляється у формі постанови ДВК.

ДВК **зобов'язана** видати копію постанови офіційному спостерігачу, якого вона стосується.

Якщо така постанова прийнята до дня голосування, копія видається не пізніше ніж через 4 години після її прийняття, якщо ж вона прийнята напередодні дня голосування та в день голосування – невідкладно.

Порада. У випадку, коли ДВК вже приймала рішення про позбавлення офіційного спостерігача права бути присутнім на засіданні комісії, але спостерігач продовжує порушувати вимоги Закону, ДВК має право звернутися до ОВК з клопотанням про дострокове припинення повноважень офіційного спостерігача.

3.2. ОФІЦІЙНІ СПОСТЕРІГАЧІ ВІД ІНОЗЕМНИХ ДЕРЖАВ ТА МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

На засіданні ДВК без дозволу чи запрошення мають право бути присутніми офіційні спостерігачі від іноземних держав та міжнародних організацій.

ВАЖЛИВО!

Офіційних спостерігачів від іноземних держав та міжнародних організацій реєструє ЦВК і видає їм посвідчення.

ДВК повинна сприяти офіційним спостерігачам від іноземних держав та міжнародних організацій у здійсненні ними своїх повноважень (ч. 8 ст. 79 Закону).

Законом не встановлено обмеження кількості офіційних спостерігачів від іноземних держав та міжнародних організацій, які можуть бути присутніми на засіданні ДВК.

Офіційні спостерігачі на засіданні ДВК **мають право:**

- спостерігати за ходом виборчого процесу;
- перебувати на виборчих дільницях під час голосування, спостерігати за діями членів комісії, у тому числі під час видачі виборчих бюлетенів виборцям і підрахунку голосів, не заважаючи членам комісії фізично;
- робити фото- та кінозйомки, аудіо- та відеозаписи, не порушуючи при цьому таємниці голосування.

Офіційних спостерігачів від іноземних держав та міжнародних організацій можуть супроводжувати перекладачі з числа осіб, які володіють українською мовою.

ВАЖЛИВО!

Кожного спостерігача може супроводжувати лише одна особа (ч.3 ст. 79 Закону).

Офіційні спостерігачі від іноземних держав та міжнародних організацій, а також особи, які їх супроводжують, **не мають права** (ч. 10 ст. 79):

- втручатися в роботу ДВК;
- чинити дії, що порушують законний хід виборчого процесу або неправомірно заважають членам ДВК здійснювати свої повноваження;
- заповнювати замість виборця (у тому числі і на його прохання) виборчий бюлетень або іншим чином порушувати таємницю голосування;
- використовувати свій статус у діяльності, не пов'язаній із спостереженням за ходом виборчого процесу.

Якщо офіційні спостерігачі або особи, які їх супроводжують, протиправно перешкоджають проведенню засідання, ДВК має право прийняти мотивоване рішення про позбавлення таких осіб права бути присутніми на засіданні ДВК.

Рішення приймається не менше ніж 2/3 голосів членів ДВК присутніх на засіданні ДВК.

Рішення оформляється у формі постанови ДВК.

Розділ 4. ОБОВ'ЯЗКИ ДВК ДО ДНЯ ВИБОРІВ

4.1. СПИСКИ ВИБОРЦІВ

4.1.1. СКЛАДАННЯ ТА УТОЧНЕННЯ СПИСКІВ ВИБОРЦІВ НА ЗВИЧАЙНІЙ ВИБОРЧІЙ ДІЛЬНИЦІ

Органи ведення ДРВ складають попередні списки виборців ² для звичайних виборчих дільниць. До списку включаються громадяни України, яким на день голосування виповнилось або на день голосування виповниться 18 років та які відносяться за виборчою адресою до цієї виборчої дільниці.

Передача попереднього списку виборців до ДВК.

Не пізніше як за 20 днів до дня голосування (не пізніше 7 жовтня) голова (у разі неможливості заступник голови або секретар) та два члени ДВК прибувають до приміщення, в якому знаходиться орган ведення ДРВ, для отримання одного примірника попереднього списку виборців на паперовому носії.

Про передачу цього списку складається акт ³ у двох примірниках. Один примірник залишається в органі ведення ДРВ, другий – передається ДВК.

Іменні запрошення виборцю.

Органи ведення ДРВ виготовляють іменні запрошення кожному виборцю та по кожній виборчій дільниці ⁴. У запрошенні виборець повідомляється про включення його до попереднього списку виборців відповідної виборчої дільниці, адресу ДВК, режим її роботи, номер телефону, час і місце голосування.

² Постанова ЦВК від 26.01.2012 р. № 19 «Про форми списків виборців на виборчих дільницях та інших виборчих документів для підготовки та проведення голосування з виборів народних депутатів України».

³ Постанова ЦВК від 26.01.2012 р. № 19 «Про форми списків виборців на виборчих дільницях та інших виборчих документів для підготовки та проведення голосування з виборів народних депутатів України».

⁴ Постанова ЦВК 24.01.2012 року № 12 «Про форми іменних запрошень на вибори народних депутатів України 28 жовтня 2012 року».

Якщо виборець не здатен самостійно пересуватися і стосовно цього є відповідна відмітка у попередньому списку виборців, одночасно такому виборцю повідомляється про те, що йому надана можливість проголосувати за місцем перебування.

Не пізніше як за 15 днів до дня виборів (не пізніше 12 жовтня) члени ДВК надсилають або доставляють в інший спосіб кожному виборцю іменне запрошення.

Для ознайомлення із попереднім списком виборців ДВК організовує свою роботу з 8.00 до 19.00 години в тому числі і в вихідні дні.

Ознайомлення виборців із попереднім списком виборців на звичайній виборчій дільниці.

Наступного дня, після отримання попереднього списку виборців (не пізніше 8 жовтня), в приміщенні ДВК, попередній список виборців надається для загального ознайомлення.

Виборець може звернутись до ДВК або до органу ведення ДРВ із заявою про уточнення попереднього списку виборців, якщо під час ознайомлення із списком виборців помітив про себе особисто чи інших виборців:

- неточності;
- невключення осіб до списку виборців;
- включення (неправильне включення осіб до списку виборців);
- відсутність відміток про постійну нездатність виборця самостійно пересуватися.

Заява про внесення змін подається особисто (не пізніше **як за п'ять днів до дня голосування**) у довільній формі з додаванням документів (копій документів), що підтверджують зазначені у заяві відомості. ДВК цю заяву розглядає на своєму засіданні (протягом одного дня) та приймає рішення про направлення її до органу ведення ДРВ.

Рішення ДВК

- невідкладно разом із заявою та доданими документами (копіями) направляється до органу ведення ДРВ;
- не пізніше наступного дня видається особі, яка подала заяву.

Заява, подана після зазначеного строку не розглядається (ч. 5 ст. 40 Закону).

У випадку коли виборець за станом здоров'я не може особисто подати

заяву, ДВК зобов'язана прийняти заяву у будь-який інший спосіб (через інших осіб, поштою тощо).

Неточності у списках виборців можна оскаржити також до місцевого суду.

Якщо виборець в день голосування буде знаходитися не за своєю виборчою адресою, він звертається до ДВК або до органу ведення ДРВ із заявою про тимчасову зміну місця голосування.

Члени ДВК не пізніше як за п'ять днів до дня виборів (не пізніше 22 жовтня) звертаються із заявою до органу ведення ДРВ про тимчасову зміну місця голосування без зміни виборчої адреси.

ВАЖЛИВО!

Зміни до списків виборців вносить голова або його заступник та секретар ДВК:

- за повідомленням органу ведення ДРВ (за зверненням виборця особисто або через ДВК).
- на підставі рішення суду (за зверненням виборця);

У день голосування до уточненого списку виборців зміни вносяться виключно за рішенням суду.

Після розгляду заяв виборців орган ведення ДРВ вносить зміни до персональних даних у реєстр виборців, про що повідомляє відповідні ДВК та заявників.

На підставі внесення змін до попереднього списку виборців та нових відомостей, орган ведення ДРВ не пізніше ніж за п'ять днів до дня голосування виготовляє уточнений список виборців.

Уточнений список виборців передається до ДВК не пізніше як за два дні до дня голосування (не пізніше 25 жовтня). Про що складається відповідний акт ⁵.

При включенні виборця (у порядку внесення змін) до уточненого списку виборців, відомості про нього заносяться у кінці виборчого списку. В графі «Примітки» зазначається дата та номер рішення суду або повідомлення органу ДРВ.

⁵ Постанова ЦВК від 26.01.2012 р. № 19 «Про форми списків виборців на виборчих дільницях та інших виборчих документів для підготовки та проведення голосування з виборів народних депутатів України».

Виключення виборця (при кратному включенні) з уточненого списку проводиться за повідомленням органів ведення ДРВ.

У день голосування голова, його заступник або секретар ДВК виправляють неточності та технічні описки в уточненому списку виборців (неправильне написання прізвища, власного імені, дати народження, по батькові, номери будинку, квартири, місця проживання) у разі, коли незалежно від описок є зрозумілим, що до списку виборців внесено саме того виборця, який прибув для голосування.

У день голосування до уточненого списку виборців зміни вносяться виключно за рішенням суду.

Виправлення засвідчується підписом голови або його заступника чи секретаря ДВК у графі «Примітки» (ч. 7 ст. 42 Закону).

4.1.2. СКЛАДАННЯ ТА УТОЧНЕННЯ СПИСКУ ВИБОРЦІВ НА СПЕЦІАЛЬНІЙ ВИБОРЧІЙ ДІЛЬНИЦІ

Таблиця № 6. Робота із списками виборців на спеціальних виборчих дільницях

ДВК спеціальної виборчої дільниці	Термін подання відомостей про включення до списку виборців до дня голосування	Суб'єкт внесення змін до списку виборців	Дата виготовлення списків виборців до дня голосування	Термін уточнення списків виборців
ДВК утворена у лікувальних закладах	Не пізніше як за 9 днів (до 18.10.12 р.) (ч 4 ст. 43 Закону)	ДВК	Не пізніше як за 7 днів (до 20.10.12 р.) (ч. 2 ст. 43 Закону)	Не пізніше як за 3 дні (до 24.10.12 р.) до дня голосування
ДВК утворена на судах, полярній станції України	Не пізніше як за 16 днів (до 11.10.12 р.) (ч 4 ст. 43 Закону)	ДВК	Не пізніше як за 15 днів (до 12.10.12 р.) (ч. 1 ст. 43 Закону)	
ДВК утворена в установах виконання покарань, слідчих ізоляторах	Не пізніше ніж за 30 днів (до 27.09.12 р.) (ст. 22 ЗУ «Про Державний реєстр»)	Орган ведення ДРВ	Не пізніше як за 20 днів (до 07.10.12 р.) (ч. 5 ст. 39 Закону)	
ДВК спеціальної виборчої дільниці, утворена у винятковому випадку	Не пізніше як за 8 днів (до 19.10.12 р.) (ч 9 ст. 43 Закону)	ДВК	Не пізніше як за 7 днів (до 20.10.12 р.) (ч. 9 ст. 43 Закону)	

ВАЖЛИВО!

Виборці, які виписуються до дня голосування з лікувального закладу, не включаються у список виборців для голосування на виборчій дільниці, що утворена у цьому лікувальному закладі.

ДВК спеціальної виборчої дільниці наступного дня після складання списку виборців, надає один його примірник для загального ознайомлення у приміщенні ДВК (ч. 5 ст. 43 Закону).

***Примітка.** Після складання списку виборців, а також при внесенні змін у список виборців, ДВК спеціальної виборчої дільниці невідкладно передає відомості, про включених до нього виборців, органу ведення ДРВ.*

ДВК, утвореним на суднах та на полярній станції України, відомості передаються за допомогою технічних засобів зв'язку.

Члени ДВК спеціальної виборчої дільниці включаються до списку виборців на цій же дільниці, на підставі рішення ОВК про утворення ДВК.

ДВК спеціальних виборчих дільниць, утворених у стаціонарних лікувальних закладах.

Якщо виборець прибув до лікувального закладу пізніше як за 10 днів до дня голосування (пізніше 17.10.12), але раніше ніж за 3 дні (до 24.10.12) ДВК уточнює списки виборців, включаючи такого виборця до списку виборців за поданням керівника відповідного закладу.

Якщо виборець прибув до лікувального закладу пізніше ніж за три дні до дня голосування (пізніше 24.10.12), але проживає в тому ж населеному пункті, де знаходиться лікувальний заклад, він може звернутися до ДВК звичайної виборчої дільниці, де він включений до списку виборців, із заявою щодо забезпечення йому можливості проголосувати за місцем перебування.

ДВК спеціальних виборчих дільниць, утворених в установах виконання покарань та у слідчих ізоляторах.

Порядок та строки складання та уточнення списків виборців на цих спеціальних виборчих дільницях такі ж, як для звичайних виборчих дільниць.

4.2. ОТРИМАННЯ ВИБОРЧИХ БЮЛЕТЕНІВ ДВК

Передача виборчих бюлетенів окружною виборчою комісією членам ДВК

Для передачі виборчих бюлетенів ДВК окружна виборча комісія визначає день їх передачі (не раніше як за три дні до дня голосування та не пізніше як за 24 години до дня голосування).

Передача виборчих бюлетенів відбувається на засіданні ОВК (ч. 3 ст. 82 Закону)⁶.

Виборчі бюлетені приймають не менше як три члени комісії відповідної ДВК.

При прийнятті виборчих бюлетенів члени ДВК перевіряють:

- цілісність упаковки підприємства-виготовлювача;
- наявність на упаковці маркування підприємства-виготовлювача із позначенням виду бюлетенів, номерів одномандатного округу та виборчої дільниці, кількості бюлетенів;
- відповідність номерів одномандатному округу та виборчій дільниці, зазначених на упаковці підприємства-виготовлювача.

Отримання бюлетенів завершується складанням двох протоколів ОВК – по загальнодержавному (три примірники) та одномандатному (три примірники) округах.

Примірники протоколів нумеруються, їх підписують усі присутні на засіданні члени ОВК та ДВК, які отримали виборчі бюлетені. Підписи скріплюються печаткою ОВК.

Перші примірники протоколу мають право підписати присутні на засіданні:

- кандидати в депутати;
- уповноважені особи партії;
- довірені особи кандидатів у депутати;
- офіційні спостерігачі.

⁶ Постанова ЦВК від 17 травня 2012 року № 85 «Порядок передачі виборчим комісіям виборчих бюлетенів з виборів народних депутатів України».

Таблиця № 7. Протокол про передачу ОВК бюлетенів ДВК

Примірник протоколу про передачу ОВК бюлетенів ДВК	Дії
Примірник перший	Надсилається до ЦВК
Примірник другий	Зберігається в ОВК
Примірник третій	Невідкладно вивішується в приміщенні ОВК для ознайомлення

ДВК разом із виборчими бюлетенями отримує витяг із протоколу⁷, в якому зазначені відомості, що стосуються відповідної виборчої дільниці. Цей витяг підписується головою та секретарем ОВК, членами ДВК, які отримали виборчі бюлетені, їх підписи скріплюються печаткою ОВК.

Отримані виборчі бюлетені члени ДВК транспортують до ДВК у супроводі працівника органів внутрішніх справ України, на якого покладається обов'язок охорони.

Приймання ДВК виборчих бюлетенів

Приймання виборчих бюлетенів ДВК відбувається на її засіданні невідкладно після прибуття членів комісії, які отримали бюлетені в ОВК, за такою процедурою:

Таблиця № 8. Приймання ДВК виборчих бюлетенів (ч. 10 ст. 82 Закону)

ХТО	Дії
ДВК	визначає членів ДВК, які будуть проводити перевірку бюлетенів та підрахунок їх кількості
Перший член ДВК	розкриває упаковку виборчих бюлетенів та розкладає на столі окремо бюлетені для голосування у загальнодержавному та одномандатному округах
Секретар ДВК	проставляє у визначених місцях кожного виборчого бюлетеня печатку ДВК
Другий член ДВК	перераховує отримані виборчі бюлетені окремо для голосування у загальнодержавному та одномандатному округах і перевіряє відповідність позначення виборчого округу та номера виборчої дільниці, зазначених на бюлетенях
Інші члени ДВК	спостерігають за підрахунком
Члени ДВК	після перерахунку переносять виборчі бюлетені до сейфу (металевої шафи). Проставляють свої підписи на стрічці, якою буде опечатано сейф (металеву шафу)
Голова ДВК	наклеює стрічку на сейф (металеву шафу), ставить на ній печатку ДВК
Працівник органів внутрішніх справ України	здійснює цілодобову охорону сейфу (металевої шафи) із бюлетенями

⁷ Постанова ЦВК від 17 травня 2012 року № 85 «Порядок передачі виборчим комісіям виборчих бюлетенів з виборів народних депутатів України».

ВАЖЛИВО!

При підрахунку виборчих бюлетенів забороняється поділ комісії на кілька груп, кожна з яких підраховує частину бюлетенів.

Якщо при перерахунку виборчих бюлетенів, було виявлено невідповідність між фактичною кількістю та кількістю, зазначеною у витягу з протоколу ОВК про передачу виборчих бюлетенів, ДВК складає акт⁸. В акті зазначається фактична кількість бюлетенів та вказується причина розходження (за рішенням ДВК). Акт складається у двох примірниках. Один – передається до ОВК, другий – зберігається у ДВК.

У протоколі засідання комісії про приймання виборчих бюлетенів зазначається фактична кількість виборчих бюлетенів (кількість після перерахунку). До протоколу додається акт про розходження кількості бюлетенів.

4.3. ПІДГОТОВКА ДО ДНЯ ГОЛОСУВАННЯ

Для організації голосування виборців, нездатних пересуватися самостійно, за місцем їх перебування, ДВК звичайних та спеціальних виборчих дільниць, в останній день перед днем голосування (27 жовтня) на своєму засіданні:

- 1) **ВИГОТОВЛЯЄ ВИТЯГ** із списку виборців⁹. Такий витяг невідкладно після його складання надається для загального ознайомлення у приміщенні ДВК (ч. 2 ст. 86 Закону).

До витягу із списку виборців включається:

Таблиця № 9. Включення до витягу із списку виборців

Включається	ХТО	Примітка
За рішенням ДВК	Виборець, який тимчасово нездатний самостійно пересуватися, на підставі його власноручно написаної заяви та довідки медичної установи про стан його здоров'я	Заява має бути подана (передана, надіслана поштою) не пізніше 20 години 26 жовтня. Заява виборця реєструється ДВК у окремому журналі із зазначенням дня, часу її надходження, ПІБ, адреси виборця (ч. 8 ст. 86 Закону).
Без рішення ДВК	Виборець, який постійно нездатний самостійно пересуватися, і про якого у списку виборців зазначена відповідна відмітка	Якщо такий виборець, до 12 години останньої суботи перед днем голосування, письмово або особисто не повідомив відповідну дільничну виборчу комісію про бажання проголосувати у приміщенні для голосування

⁸ Постанова ЦВК від 17.05.2012 року № 85 «Про Порядок передачі виборчим комісіям виборчих бюлетенів з виборів народних депутатів України».

⁹ Постанова ЦВК від 26.01.2012 р. № 19 «Про форми списків виборців на виборчих дільницях та інших виборчих документів для підготовки та проведення голосування з виборів народних депутатів України».

Члени ДВК мають право перевірити факт тимчасової нездатності виборця самостійно пересуватися за станом здоров'я ¹⁰.

Якщо виборцю необхідно постійно дотримуватися постільного режиму, він подає до ДВК спеціальної виборчої дільниці власноручно написану заяву з проханням забезпечити йому голосування за місцем його перебування.

У списку виборців у графі «Примітки» проти прізвища виборця, який включений до витягу із списку виборців, секретар ДВК робить запис «голосує за місцем перебування».

2) розподіляє обов'язки членів комісії на день голосування (ч. 2 ст. 84 Закону).

Таблиця № 10. Дії ДВК по підготовці до дня голосування

Розподіляє обов'язки членів ДВК щодо:	Перевіряє приміщення для голосування щодо:
встановлення особи виборця та його наявності у списку виборців;	наявності та комплектності виборчих скриньок;
видачі виборцю виборчих бюлетенів для голосування у загальнодержавному та одномандатному округах;	комплектності кабінок для голосування;
контролю за проходженням виборців у кабіни для таємного голосування;	наявності інформаційних плакатів;
контролю за виборчими скриньками;	розміщення кабін для голосування, столів і стільців для роботи ДВК та запрошених осіб, визначення місць для виборчих скриньок
організації голосування виборців за місцем перебування;	
контролю за входом та виходом із приміщення для голосування	

¹⁰ Постанова ЦВК від 27 липня 2012 року № 126 «Про Порядок перевірки факту тимчасової нездатності виборця самостійно пересуватися для організації голосування з виборів народних депутатів України за місцем перебування виборців».

Розділ 5. ОРГАНІЗАЦІЯ ТА ПРОВЕДЕННЯ ГОЛОСУВАННЯ НА ВИБОРЧІЙ ДІЛЬНИЦІ

5.1. Проведення підготовчого засідання ДВК у день голосування

Голова ДВК **не раніше 7.15 ранку** відкриває підготовче засідання дільничної виборчої комісії (ч. 3 ст. 84 Закону).

На початку засідання усі присутні оглядають стрічку, якою було опечатано сейф (металеву шафу), де зберігаються виборчі бюлетені.

Голова ДВК надає всім присутнім для огляду по чергово всі наявні на виборчій дільниці виборчі скриньки, оголошуючи номер кожної скриньки.

Після огляду скринька пломбується або (у разі неможливості) опечатується печаткою ДВК, до неї опускається контрольний лист, у якому зазначаються:

- номер одномандатного округу;
- номер виборчої дільниці;
- номер виборчої скриньки;
- час вкидання контрольного листа до виборчої скриньки.

На контрольному листі проставляються підписи присутніх членів ДВК та, за бажанням, кандидатів у депутати, їх довірених осіб, уповноважених осіб партій, офіційних спостерігачів. Підписи скріплюються печаткою комісії.

Стационарні виборчі скриньки встановлюються на відведених для них місцях, у приміщенні для голосування, а переносні (малі) виборчі скриньки розміщуються отворами для виборчих бюлетенів униз, у приміщенні для голосування в полі зору членів ДВК та присутніх.

Голова ДВК:

- відкриває сейф (металеву шафу) з виборчими бюлетенями;
- на підставі витягу із протоколу ОВК про передачу ДВК виборчих бюлетенів оголошує кількість отриманих ДВК виборчих бюлетенів окремо по загальнодержавному та одномандатному округам.

Секретар ДВК заносить дані про кількість отриманих виборчих бюлетенів:

- **до відповідного протоколу про підрахунок голосів виборців на дільниці;**
- **до протоколу засідання ДВК.**

Якщо при огляді стрічки **виявлено її пошкодження** або **невідповідність** підписів чи печатки на ній підписам і печатці (усіх присутніх на засіданні комісії, на якому приймалися виборчі бюлетені та печатки ДВК), ДВК виконує такі дії:

- голова комісії негайно повідомляє про це органи внутрішніх справ України та ОВК;
- голова комісії невідкладно відкриває сейф (металеву шафу) та виймає наявні в ньому виборчі бюлетені;
- члени комісії перевіряють виборчі бюлетені, зокрема, щодо відповідності номерів округу та дільниці, відбитка печатки цієї ДВК, перераховують їх (окремо по загальнодержавному та одномандатному округам);
- складає акт про виявлені ознаки відкриття сейфу (металевої шафи) та (у разі виявлення) про невідповідність кількості виборчих бюлетенів.

Кількість виявлених бюлетенів фіксується у протоколі засідання ДВК та вважається кількістю бюлетенів, отриманих ДВК.

Ця кількість також заноситься секретарем комісії до відповідних протоколів про підрахунок голосів виборців на дільниці.

Голова ДВК передає необхідну кількість виборчих бюлетенів членам комісії, які будуть видавати їх виборцям у приміщенні для голосування та організовуватимуть голосування за місцем перебування виборців. Видача бюлетенів фіксується у відомості.

ВАЖЛИВО!

У сейфі не може залишатися жодного виборчого бюлетеня (ч. 7 ст. 84 Закону).

Голова ДВК передає аркуші списків виборців членам комісії, які будуть працювати із списками виборців у день голосування.

ВАЖЛИВО!

Члени ДВК забезпечують збереження і дотримання порядку, встановленого Законом щодо:

- видачі виборцям виборчих документів;
- використання виборчих списків.

До **8 години** ранку ДВК передає ОВК інформацію про:

кількість виборців, внесених до списку виборців на виборчій дільниці, на момент початку голосування;	
кількість виборців у витягу із списку виборців для голосування за місцем перебування	

ВАЖЛИВО!

На засіданні ДВК у день голосування, у разі присутності менше ніж 2/3 членів комісії від її складу, рішення приймається не менш ніж 2/3 голосів від числа членів комісії, присутніх на засіданні (ч. 12 ст. 33 Закону).

5.2. Голосування виборців у приміщенні для голосування

Голосування на виборчій дільниці проводиться в день голосування з 8 до 20 години без перерви.

О **8.00** ранку підготовлена до голосування виборча дільниця відкривається.

Голова ДВК оголошує офіційне відкриття виборчої дільниці та нагадує членам комісії:

- про те, що кожен виборець голосує особисто;
- перелік документів, за пред'явленням яких, видається виборчий бюлетень;
- порядок роботи із списком виборців;
- порядок видачі виборчого бюлетеня замість зіпсованого;
- що члени комісії мають можливість проголосувати на цій дільниці до 20 години.

Член комісії, який уповноважений працювати із списком виборців:

- перевіряє пред'явлений виборцем документ;
- знаходить прізвище виборця у списку виборців, пропонує виборцю поставити підпис проти свого прізвища за отримання відповідних виборчих бюлетенів.

Голова, його заступник або секретар виборчої комісії в день голосування:

- вносять зміни до списку виборців виключно на підставі рішення суду;

– виправляють неточності та технічні описки у списку виборців (неправильне написання прізвища, імені, по батькові, дати народження, номера будинку, квартири, місця проживання). Виправлення засвідчується підписом особи, яка його зробила, у графі «Примітки».

Член виборчої комісії, який видає виборчі бюлетені:

- перевіряє правильність друку на бюлетені, наявність печатки ДВК;
- на контрольному талоні виборчого бюлетеня *вписує своє прізвище, ініціали, розписується, проставляє номер, за яким виборця внесено до списку виборців, просить виборця поставити свій підпис на контрольних талонах*;
- відокремлює контрольні талони виборчого бюлетеня, залишає їх у себе;
- передає виборчі бюлетені виборцю;
- пояснює виборцю, як робити позначки у виборчому бюлетені та як опускати його у виборчу скриньку;
- видає виборчий бюлетень замість невірно заповненого (зіпсованого).

Повторна видача виборчого бюлетеня замість зіпсованого

Виборець може звернутися до члена комісії, який видав йому виборчі бюлетені, з письмовою заявою про видачу замість невірно заповненого (зіпсованого) ним іншого виборчого бюлетеня. При цьому:

- зіпсований бюлетень погашається членом ДВК як невикористаний;
- складається відповідний акт, що підписується двома членами комісії, які оформляли повторну видачу бюлетеня та виборцем, який зіпсував бюлетень;
- акт долучається до списку виборців;
- зіпсований та погашений виборчий бюлетень зберігається у члена комісії, який видав бюлетень, до підрахунку голосів.

ВАЖЛИВО!

Повторна видача виборчого бюлетеня замість невірно заповненого (зіпсованого) не допускається.

Голосування в приміщенні для голосування проводиться так:

- лише в кабіні (кімнаті) для голосування виборець особисто робить відмітки в виборчих бюлетенях. Позначка «плюс» (+) або інша, що засвідчує його волевиявлення, проставляється у квадраті проти назви партії та прізвища кандидата, яких виборець підтримує;
- заповнені виборчі бюлетені виборець особисто опускає у виборчу скриньку та залишає приміщення для голосування.

У разі пошкодження виборчої скриньки під час голосування, вона опечатується у спосіб, що унеможливує подальше опускання чи виймання виборчих бюлетенів, головою і не менш як трьома членами ДВК, представниками різних партій, кандидатів. Така скринька більше не використовується для голосування, а зберігається в приміщенні для голосування в полі зору членів ДВК та присутніх.

Член виборчої комісії, відповідальний за нагляд за виборчими скриньками, не дозволяє проходити разом із виборцем до кабінки (кімнати) для голосування членам родини, друзям, іншим особам, крім випадків, коли у виборця є фізичні вади, що не дають йому можливості проголосувати самостійно.

Виборець, який має фізичні вади, що не дозволяють йому самостійно проголосувати, має право **з відома** голови або іншого члена комісії скористатися **допомогою іншого** (на свій розсуд) **виборця**.

Таку допомогу заборонено надавати:

- членам виборчої комісії;
- кандидатам у депутати;
- довіреним особам кандидатів у депутати;
- уповноваженим особам партій;
- офіційним спостерігачам.

5.3. Голосування виборців за місцем перебування

Голосування виборців за місцем їх перебування організовують не менш як три члени комісії, визначені рішенням ДВК напередодні дня голосування, представники різних партій, кандидати у депутати. Голосування організовується з таким розрахунком, щоб члени ДВК, які проводять це голосування, повернулися до приміщення для голосування не пізніше, як за годину до закінчення голосування (**не пізніше 19 години**).

Голова ДВК:

- оголошує про відбуття членів ДВК для проведення голосування;
- видає цим членам ДВК витяг із списку виборців;
- видає опломбовану (опечатану) переносну виборчу скриньку, в яку опускає другий контрольний лист, підписаний всіма присутніми членами ДВК та, за бажанням, кандидатами у депутати, їх довіреними особами, уповноваженими особами партій, офіційними спостерігачами. Підписи скріплюються печаткою комісії.

У цьому контрольному листі зазначається номер виборчої скриньки, час виходу (година, хвилини) членів комісії, їх прізвища, кількість виборчих бюлетенів, що були отримані ними окремо по загальнодержавному та одномандатному округах.

Під час проведення голосування за місцем перебування мають право бути присутніми кандидати у депутати, їх довірені особи, уповноважені особи партій, офіційні спостерігачі (ч. 12 ст. 86 Закону).

Виборець чи члени його сім'ї не можуть відмовити у присутності, при проведенні голосування, членам комісії, які проводять голосування, а також офіційним спостерігачам, кандидатам у депутати, їх довіреним особам, уповноваженим особам партій, які мають право бути присутніми під час проведення голосування.

ВАЖЛИВО!

У разі відмови допустити зазначених вище осіб до приміщення, де перебуває виборець, йому відмовляється у проведенні голосування за місцем перебування.

Процедура видачі бюлетенів за місцем перебування виборців аналогічна процедурі видачі їх у приміщенні для голосування.

ВАЖЛИВО!

Під час голосування за місцем перебування не допускається видача виборчого бюлетеня замість невірної заповненого (зіпсованого).

Виборець, включений до витягу із списку виборців для голосування за місцем перебування, у разі прибуття його до приміщення для голосування, може отримати виборчі бюлетені для голосування лише після повернення членів комісії, які проводять голосування за місцем перебування, та перевірки чи не проголосував цей виборець за місцем перебування.

Після повернення до виборчої дільниці, член виборчої комісії, який видавав виборцям бюлетені за місцем перебування, робить у списку виборців проти прізвища виборця позначку «голосував за місцем перебування», зазначає своє прізвище і розписується.

Витяг із списку виборців, за яким проводилося голосування виборців за місцем перебування, додається до списку виборців разом із письмовими заявами виборців, довідками медичних установ та копіями відповідних рішень ДВК.

Розділ 6. ДІЇ ДВК ПІСЛЯ ЗАКІНЧЕННЯ ГОЛОСУВАННЯ НА ВИБОРЧІЙ ДІЛЬНИЦІ

6.1. Закриття виборчої дільниці

О 19.55 голова ДВК оголошує про закінчення голосування та зачинення виборчої дільниці о 20.00 годині (ч. 12 ст. 85 Закону).

О 20.00 член ДВК, відповідальний за проходження виборців до приміщення для голосування:

- повідомляє про закриття виборчої дільниці;
- запрошує зайти до приміщення для голосування тих виборців, які ще не проголосували;
- зачиняє вхідні двері.

Усім виборцям, які знаходяться в приміщенні для голосування, надається можливість проголосувати. Після виходу з приміщення для голосування останнього виборця – приміщення зачиняється, і в ньому, крім членів ДВК, також можуть знаходитися члени виборчих комісій вищого рівня, кандидати у депутати, їх довірені особи, уповноважені особи партій, офіційні спостерігачі, представники засобів масової інформації (ч. 3 ст. 34 Закону).

Невідкладно, після закінчення голосування на виборчій дільниці, ДВК (ч. 13 ст. 85 Закону) передає ОВК попередні відомості про:

кількість виборців, внесених до списку виборців на виборчій дільниці, на момент закінчення голосування	
кількість виборців, які отримали виборчі бюлетені, на момент закінчення голосування	

6.2. Підготовка до підрахунку голосів

Члени ДВК розкладають на столи таблички, що містять з обох боків назву партії, напис «Недійсні у загальнодержавному окрузі», та таблички, що містять з обох боків прізвище кандидата в депутати і напис «Недійсні в одномандатному окрузі». На місця, позначені цими табличками, розкладаються виборчі бюлетені (ч. 15 ст. 90 Закону).

6.3. Підсумкове засідання ДВК та транспортування виборчої документації

Голова ДВК розпочинає підсумкове засідання комісії. Це засідання проводиться **без перерви** в тому ж приміщенні, де відбувалося голосування, і закінчується після складання та підписання протоколів про підрахунок голосів виборців на виборчій дільниці.

Протокол підсумкового засідання, за дорученням комісії, веде заступник голови або інший член комісії.

Протоколи про підрахунок голосів виборців на дільниці заповнює секретар комісії.

На початку засідання (до початку підрахунку голосів виборців) комісія розглядає заяви, скарги щодо порушень, які мали місце під час проведення голосування на виборчій дільниці (у разі їх надходження).

ВАЖЛИВО!

Усі відомості, що встановлюються на підсумковому засіданні та підлягають внесенню до протоколів про підрахунок голосів виборців на виборчій дільниці, повинні оголошуватися головою (секретарем) ДВК.

Підрахунок голосів виборців на виборчій дільниці здійснюється відкрито і прозоро виключно членами ДВК з точним дотриманням такої послідовності:

- 1) опрацювання списків виборців;
- 2) опрацювання невикористаних виборчих бюлетенів;
- 3) опрацювання контрольних талонів;
- 4) відкриття виборчих скриньок;
- 5) підрахунок виборчих бюлетенів.

6.3.1. Порядок опрацювання списків виборців

Кожен член ДВК, відповідальний за роботу зі списком виборців:

- 1) **підраховує** та **вносить** на кожен отриманий ним аркуш списку виборців відомості по кожному аркушу окремо (ч. 1 ст. 88 Закону):
 - кількість виборців, внесених у список на момент закінчення голосування;
 - кількість виборців, які отримали виборчі бюлетені у приміщенні для голосування (за підписами виборців у списку);

- кількість виборців, які отримали виборчі бюлетені за місцем перебування (з відміткою «голосував за місцем перебування»);
- 2) **підписує** кожен аркуш списку виборців;
- 3) **підсумовує** дані по всіх отриманих ним аркушах списку виборців;
- 4) **передає** аркуші списку виборців та сумарні дані голові ДВК.

Сумарні дані фіксуються у відомості видачі бюлетенів членам ДВК (ч. 2 ст. 88 Закону).

Голова та секретар ДВК підсумовують відомості по всіх аркушах, оголошують їх та вносять на останню сторінку списку виборців (ч. 2 ст. 88 Закону).

Секретар ДВК:

- **закриває список** шляхом закреслення незаповнених граф (*Список виборців підписує голова та секретар ДВК, їх підписи скріплюються печаткою*);
- **оголошує та вносить** до обох протоколів підрахунку голосів виборців дані щодо:
- кількості виборців на виборчій дільниці (*на підставі списку виборців*);
- кількості виборців включених до витягу із списку (*на підставі порівняння списку виборців та витягу із списку для голосування за місцем перебування виборців*);
- кількості виборців, які отримали виборчі бюлетені для голосування у загальнодержавному та одномандатному округах у приміщенні для голосування (*за підписами виборців у списках виборців*);
- кількості виборців, які отримали виборчі бюлетені для голосування у загальнодержавному та одномандатному округах за місцем перебування (*за підписами виборців у витягу*).

Порада! До запакування списку виборців необхідно виписати відомості про виборців, включених чи виключених з нього, а також про виборців щодо яких, до уточненого списку були внесені зміни. ДВК повинна передати їх до органу ведення реєстру не пізніше як на третій день після оприлюднення результатів виборів (ч. 9 ст. 88 Закону).

Список виборців та доданий до нього витяг із списку для голосування за місцем перебування виборців (разом з заявами виборців, довідками медичних установ та відповідними рішеннями ДВК), запаковуються в один паперовий пакет. Пакет заклеюється, на ньому зазначається позначення округу (загальнодержавний та одномандатний), номер одномандатно-

го округу, номер виборчої дільниці, дата і час пакування, робиться напис «Список виборців», ставляться підписи всіх присутніх членів ДВК та печатка комісії (ч. 8 ст. 88 Закону).

6.3.2. Опрацювання невикористаних виборчих бюлетенів

Кожен член ДВК, який отримав виборчі бюлетені для голосування у загальнодержавному та одномандатному округах, по чергово публічно перераховує невикористані виборчі бюлетені, що залишилися у нього, окремо по загальнодержавному та одномандатному округах.

Голова ДВК зазначає кількість невикористаних виборчих бюлетенів у відомості видачі виборчих бюлетенів.

Комісія перевіряє:

кількість виборчих бюлетенів, що видані членом комісії виборцям (за підписами у аркушах списку)

плюс

кількість виборчих бюлетенів, що залишилися невикористаними у цього члена ДВК

чи дорівнює

кількості виборчих бюлетенів, отриманих членом ДВК за відомістю видачі бюлетенів

У разі відповідності – член ДВК передає невикористані виборчі бюлетені голові ДВК.

У разі невідповідності – складається акт із зазначенням імовірної причини такої невідповідності.

ВАЖЛИВО!

З моменту початку роботи з виборчими бюлетенями при підрахунку голосів виборців членам ДВК забороняється користуватися ручками, іншими пишучими засобами. Ця **заборона не стосується** голови ДВК, члена ДВК, який веде протокол засідання, секретаря ДВК, який вносить відомості до протоколів про підрахунок голосів виборців.

Голова ДВК підсумовує загальну кількість невикористаних виборчих бюлетенів по дільниці та оголошує її (окремо по загальнодержавному та одномандатному округах).

За необхідності, або на вимогу членів ДВК, невикористані виборчі бюлетені можуть бути повторно перераховані. При цьому перерахунок проводить один член ДВК, інші спостерігають за перерахунком (ч. 6 ст. 89 Закону).

Секретар комісії заносить до обох протоколів про підрахунок голосів виборців на дільниці оголошену кількість невикористаних виборчих бюлетенів.

Невикористані виборчі бюлетені погашаються шляхом відокремлення правого нижнього кута виборчого бюлетеня. Запаковуються разом із зіпсованими виборчими бюлетенями у два окремих пакети в порядку визначеному Законом (ч. 6 ст. 87 Закону). На пакетах робиться відповідний напис: «Невикористані виборчі бюлетені для голосування у загальнодержавному/одномандатному окрузі».

6.3.3. Опрацювання контрольних талонів

Кожен член ДВК, який видавав виборцям виборчі бюлетені, по чергово публічно перераховує контрольні талони виданих виборчих бюлетенів для голосування у загальнодержавному та одномандатному округах, передає їх голові ДВК.

Голова ДВК:

- **зазначає встановлену** кількість контрольних талонів виданих бюлетенів для голосування у загальнодержавному та одномандатному округах, кожним членом ДВК у відомості видачі виборчих бюлетенів;
- **підсумовує** загальну кількість контрольних талонів виданих виборчих бюлетенів для голосування у загальнодержавному та одномандатному округах (окремо);
- **оголошує** її окремо по загальнодержавному та одномандатному округах.

За необхідності, або на вимогу членів ДВК, контрольні талони можуть бути повторно перераховані. При цьому перерахунок проводить один член ДВК, інші спостерігають за перерахунком (ч. 11 ст. 89 Закону).

Комісія перевіряє:

кількість виборців, які отримали виборчі бюлетені у приміщенні для голосування
--

плюс

кількість виборців, які отримали виборчі бюлетені за місцем перебування

чи дорівнює

кількості контрольних талонів (окремо по загальнодержавному та одномандатному округам)

У разі збігу кількостей, секретар комісії заносить оголошені цифри до обох протоколів, відповідно, як кількість виборців, які отримали виборчі бюлетені для голосування.

У разі невідповідності – комісія складає акт та приймає рішення щодо встановлення кількості виборців, які отримали виборчі бюлетені для голосування. Встановлена кількість оголошується та заноситься до відповідного протоколу про підрахунок голосів виборців.

Контрольні талони виданих виборчих бюлетенів запаковуються у два окремі пакети в порядку визначеному Законом (ч. 6 ст. 87 Закону). На них робиться відповідний напис «Контрольні талони виборчих бюлетенів для голосування в загальнодержавному/одномандатному окрузі».

Комісія перевіряє:

кількість невикористаних виборчих бюлетенів

плюс

кількість виборців, які отримали виборчі бюлетені

чи дорівнює

кількості отриманих від ОВК виборчих бюлетенів для голосування у загальнодержавному та одномандатному округах

У разі невідповідності – комісія встановлює рішенням ДВК причину такої розбіжності, складає акт.

Предмети, що виявлені в скриньках (в тому числі контрольні листи) не підраховуються, відкладаються окремо. Після відкриття усіх виборчих скриньок вони запаковуються в порядку визначеному Законом (ч. 6 ст. 87 Закону) у окремий пакет з написом «Предмети».

6.3.4. Відкриття виборчих скриньок та підрахунок виборчих бюлетенів

Після опрацювання невикористаних виборчих бюлетенів та контрольних талонів ДВК перевіряє цілісність пломб або печаток на виборчих скриньках.

У разі виявлення на виборчій скриньці пошкоджень пломб або печаток, інших пошкоджень, що порушують цілісність виборчих скриньок, комісія складає акт із зазначенням характеру цих пошкоджень.

Відкриваються виборчі скриньки в такій послідовності:

- о **переносні**, що використовувалися для голосування за місцем перебування виборців;
- о **стаціонарні**, що використовувалися у приміщенні для голосування;
- о **з пошкодженими** пломбами/печатками, іншими пошкодженнями (у разі їх наявності).

ВАЖЛИВО!

Поділ комісії на кілька груп при підрахунку виборчих бюлетенів заборонений (ч. 6 ст. 90 Закону).

Підрахунок голосів виборців по кожній окремій скриньці не проводиться.

Голова ДВК відкриває переносну виборчу скриньку.

Член ДВК (визначений комісією) **висипає** на стіл, за яким розміщуються члени виборчої комісії, вміст виборчої скриньки.

Виборчі бюлетені для голосування по загальнодержавному округу і виборчі бюлетені для голосування по одномандатному округу відокремлюються одні від одних.

Член ДВК (визначений комісією) **рачує вголос** виборчі бюлетені, інші члени комісії та присутні на засіданні спостерігають за процесом.

Перевіряється наявність двох контрольних листів.

У разі виявлення в скриньці більше виборчих бюлетенів по загальнодержавному або (та) одномандатному округам, ніж зазначено в контрольному листі, комісія складає акт із зазначенням кількості виявлених бюлетенів.

При цьому ДВК перевіряє всі виявлені в цій скриньці виборчі бюлетені на відповідність:

- позначення виборчого округу (загальнодержавний чи одномандатний);
- номеру одномандатного округу;
- номеру виборчої дільниці;
- відбитку печатки ДВК.

Не підлягають врахуванню при встановленні загальної кількості виборців, які взяли участь у голосуванні та при підрахунку голосів виборців (ч. 9 ст. 90 Закону) і відкладаються окремо:

- виборчі бюлетені з неналежними ознаками;
- усі виборчі бюлетені – у разі, якщо не виявлено бюлетенів з належними ознаками, або їх відокремлення не усуває невідповідність, виявлених у переносній скриньці бюлетенів, та даними контрольного листа.

Підлягають врахуванню при встановленні загальної кількості виборців, які взяли участь у голосуванні, та при підрахунку голосів виборців, **виборчі бюлетені з належними ознаками, якщо** у разі відокремлення виборчих бюлетенів з неналежними ознаками, **невідповідність** виявлених у переносній скриньці та даними контрольного листа, **усунута**.

Якщо у виборчій скриньці відсутні контрольні листи, комісія складає акт про їх відсутність із зазначенням кількості, виявлених у цій скриньці, виборчих бюлетенів.

Вказані виборчі бюлетені не підлягають врахуванню при встановленні загальної кількості виборців, які взяли участь у голосуванні, та при підрахунку голосів виборців. Відкладаються окремо.

У разі виникнення у членів комісії сумнівів щодо достовірності контрольного листа (листів), інших сумнівних ситуацій (виявлення більше виборчих бюлетенів, ніж зазначено в контрольному листі, відсутній контрольний лист(и) ДВК шляхом голосування приймає рішення щодо визнання виборчих бюлетенів, що знаходяться у цій виборчій скриньці такими, що не підлягають врахуванню при встановленні загальної кількості виборців, які взяли участь у голосуванні, та при підрахунку голосів виборців. Рішення щодо результатів голосування комісії фіксуються у протоколі її засідання.

Виборчі бюлетені розкладаються на місця позначені відповідними табличками (першими – бюлетені для голосування по загальнодержавному округу, другими – по одномандатному).

Член ДВК (визначений комісією) **показує кожний** виборчий бюлетень усім членам комісії, **оголошуючи результат** волевиявлення виборця. У разі виникнення сумнівів у членів комісії щодо змісту виборчого бюлетеня, це питання вирішується шляхом голосування.

Кожен член комісії має право особисто оглянути виборчий бюлетень.

На час огляду виборчого бюлетеня робота з іншими виборчими бюлетенями припиняється.

Опрацьований виборчий бюлетень складається окремо.

Голова ДВК відкриває стаціонарну виборчу скриньку.

Член ДВК (визначений комісією) **висипає на стіл**, за яким розміщуються члени виборчої комісії, вміст виборчої скриньки.

Виборчі бюлетені для голосування по загальнодержавному округу і виборчі бюлетені для голосування по одномандатному округу відокремлюються одні від одних.

Перевіряється наявність контрольного листа.

Якщо у виборчій скриньці відсутній контрольний лист, комісія складає акт про його відсутність із зазначенням кількості, виявлених у цій скриньці, виборчих бюлетенів.

Вказані виборчі бюлетені не підлягають врахуванню при встановленні загальної кількості виборців, які взяли участь у голосуванні, та при підрахунку голосів виборців. Відкладаються окремо.

У разі виникнення у членів комісії сумнівів щодо достовірності контрольного листа (листів), інших сумнівних ситуацій (виявлення більше виборчих бюлетенів, ніж зазначено в контрольному листі, відсутній контрольний лист(и) ДВК шляхом голосування приймає рішення щодо визнання виборчих бюлетенів, що знаходяться у цій виборчій скриньці такими, що не підлягають врахуванню при встановленні загальної кількості виборців, які взяли участь у голосуванні, та при підрахунку голосів виборців. Рішення щодо результатів голосування комісії фіксуються у протоколі її засідання.

Виборчі бюлетені розкладаються на місця позначені відповідними таблицями (першими – бюлетені для голосування по загальнодержавному округу, другими – по одномандатному).

Член ДВК (визначений комісією) **показує кожний** виборчий бюлетень усім членам комісії, **оголошуючи результат** волевиявлення виборця. У разі виникнення сумнівів у членів комісії щодо змісту виборчого бюлетеня, це питання вирішується шляхом голосування. *Кожен член комісії має право особисто оглянути виборчий бюлетень.*

На час огляду виборчого бюлетеня робота з іншими виборчими бюлетенями припиняється.

Виявлені у виборчих скриньках бюлетені з **невідповідними** позначеннями (*виборчого округу, номера виборчої дільниці, відтиску (відсутності відтиску)*) печатки цієї ДВК), **не підлягають врахуванню** при встановленні загальної кількості виборців, які взяли участь у голосуванні, та при підрахунку голосів виборців (*ч. 13 ст. 90 Закону*).

Опрацьований виборчий бюлетень складається окремо.

Голова ДВК відкриває виборчу скриньку з пошкодженою пломбою/печаткою, іншими пошкодженнями.

Член ДВК (визначений комісією) **виймає виборчі бюлетені по одному**, без перемішування.

Перевіряється наявність контрольного листа (виймається останнім).

Комісія підраховує виборчі бюлетені для голосування по загальнодержавному округу і виборчі бюлетені для голосування по одномандатному округу **окремо**.

Якщо у виборчій скриньці відсутній контрольний лист, комісія складає акт про його відсутність із зазначенням кількості виявлених у цій скриньці виборчих бюлетенів.

Виявлені виборчі бюлетені не підлягають врахуванню при встановленні загальної кількості виборців, які взяли участь у голосуванні, та при підрахунку голосів виборців. Вони відкладаються окремо.

У разі виникнення у членів комісії сумнівів щодо достовірності контрольного листа (листів), інших сумнівних ситуацій (виявлення більше виборчих бюлетенів, ніж зазначено в контрольному листі, відсутній контрольний лист(и) ДВК шляхом голосування приймає рішення щодо визнання виборчих бюлетенів, що знаходяться у цій виборчій скриньці такими, що не підлягають врахуванню при встановленні загальної кількості виборців, які взяли участь у голосуванні, та при підрахунку голосів виборців. Рішення щодо результатів голосування комісії фіксуються у протоколі її засідання.

Виборчі бюлетені розкладаються на місця позначені відповідними табличками (першими – бюлетені для голосування по загальнодержавному округу, другими – по одномандатному).

Член ДВК (визначений комісією) **показує кожний** виборчий бюлетень усім членам комісії, **оголошуючи результат** волевиявлення виборця. У разі виникнення сумнівів у членів комісії щодо змісту виборчого бюлетеня це питання вирішується шляхом голосування.

Кожен член комісії має право особисто оглянути виборчий бюлетень.

На час огляду виборчого бюлетеня робота з іншими виборчими бюлетенями припиняється.

Виявлені у виборчих скриньках бюлетені з **невідповідними** позначеннями (виборчого округу, номера виборчої дільниці, відтиску (відсутності відтиску) печатки цієї ДВК), **не підлягають врахуванню** при встановленні загальної кількості виборців, які взяли участь у голосуванні, та при підрахунку голосів виборців (ч. 13 ст. 90 Закону).

Опрацьований виборчий бюлетень складається окремо.

Виборчі бюлетені, що не підлягають врахуванню при встановленні загальної кількості виборців, які взяли участь у голосуванні, та при підрахунку голосів виборців по відповідних округах **підраховуються, їх кількість заноситься до відповідних протоколів про підрахунок голосів виборців, бюлетені запаковуються** в порядку визначеному Законом (ч. 6 ст. 87 Закону) **до двох пакетів**. На пакетах робиться відповідний напис «Виборчі бюлетені, що не підлягають врахуванню по загальнодержавному/одномандатному округу».

Недійсні виборчі бюлетені (ч. 16 ст. 90)

Виборчий бюлетень вважається недійсним якщо:

- 1) до нього не внесено зміни, прийняті ЦВК, щодо скасування реєстрації усіх кандидатів у депутати від партії у загальнодержавному окрузі або кандидата у депутати в одномандатному окрузі:
 - внесено зміни без відповідного рішення ЦВК;
 - внесено зміни, які не відповідають рішенню ЦВК;
- 2) зроблено більш як одну позначку напроти назв партій або прізвищ кандидатів;
- 3) не поставлено жодної позначки;
- 4) не відокремлено контрольний талон виборчого бюлетеня;
- 5) неможливо з інших причин встановити зміст волевиявлення виборця.

У разі виникнення у членів комісії сумнівів щодо дійсності виборчого бюлетеня, питання вирішується ДВК шляхом голосування.
Кожен член комісії має право особисто оглянути виборчий бюлетень.

На час огляду виборчого бюлетеня робота з іншими виборчими бюлетенями припиняється.

Рішення комісії та результати голосування фіксуються у протоколі засідання комісії.

Недійсні виборчі бюлетені підраховуються окремо по загальнодержавному та одномандатному округам у такому порядку:

член ДВК (визначений комісією) **рачує вголос недійсні** виборчі бюлетені окремо по загальнодержавному та одномандатному округам, інші члени комісії та присутні на засіданні спостерігають за процесом;

голова ДВК оголошує встановлену кількість недійсних виборчих бюлетенів, **секретар ДВК** заносить ці дані до відповідного протоколу про підрахунок голосів виборців на виборчій дільниці;

недійсні виборчі бюлетені запаковуються у два пакети в порядку, визначеному Законом (ч. 6 ст. 87 Закону). На них робиться відповідний напис «Недійсні виборчі бюлетені для голосування в загальнодержавному/одномандатному окрузі».

ВАЖЛИВО!

Кількість виборчих бюлетенів у виборчих скриньках, за винятком предметів та бюлетенів, що не підлягають врахуванню, оголошується головою комісії та заноситься секретарем до протоколів про підрахунок голосів виборців як кількість виборців, які взяли участь у голосуванні (ч. 12 ст. 90 Закону).

6.4. Підрахунок голосів виборців на виборчій дільниці

Виборчі бюлетені, що розкладені на столі за відповідними табличками, вголос рачує член ДВК, визначений комісією. Інші члени комісії спостерігають за підрахунком.

Окремо рачується кількість голосів виборців поданих за:

- кандидатів у депутати, включених до виборчого списку кожної партії у загальнодержавному окрузі;
- кожного кандидата в одномандатному окрузі.

Під час підрахунку голосів кожен член комісії має право перевірити або перерахувати відповідні виборчі бюлетені.

Результати підрахунку голосів виборців на виборчій дільниці оголошуються і заносяться до відповідного протоколу про підраху-

нок голосів виборців на виборчій дільниці у загальнодержавному та одномандатному округах.

ДВК зобов'язана перевірити окремо по загальнодержавному та одномандатному округах:

кількість недійсних виборчих бюлетенів
--

плюс

кількість бюлетенів з голосами виборців, поданих за кандидатів у депутати по загальнодержавному/одномандатному виборчому округу

дорівнює

кількості виборців, які взяли участь у голосуванні
--

У разі невідповідності – комісія може повторно перерахувати виборчі бюлетені. При підтвердженні такої розбіжності, складає акт.

Виборчі бюлетені з голосами виборців, поданих за кандидатів у депутати по загальнодержавному округу та за кандидатів у депутати в одномандатному окрузі запаковуються окремо в порядку визначеному Законом (ч. 6 ст. 87 Закону). На них зазначається назва відповідної партії (в загальнодержавному виборчому округу), прізвище кандидата в депутати (в одномандатному виборчому окрузі).

На момент закінчення підрахунку голосів виборців на виборчій дільниці мають бути в наявності:

Таблиця № 11. Пакети з виборчою документацією та їх вміст

Черговість	Вид пакету	Вміст	Кількість
1	Пакет «Список виборців»	1. Список виборців 2. Витяг зі списку виборців 3. Заяви виборців з медичними довідками 4. Копії рішень ДВК щодо включення до витягу	1
2	Пакети «Невикористані виборчі бюлетені для голосування у загальнодержавному окрузі» та «Невикористані виборчі бюлетені для голосування в одномандатному окрузі»	Невикористані виборчі бюлетені	2

Черговість	Вид пакету	Вміст	Кількість
3	Пакети «Контрольні талони виборчих бюлетенів для голосування у загальнодержавному окрузі» та «Контрольні талони виборчих бюлетенів для голосування в одномандатному окрузі»	Контрольні талони виборчих бюлетенів	2
4	Пакет «Предмети»	Контрольні листи Предмети виявлені у виборчих скриньках, що не є виборчими бюлетенями	1
5	Пакети «Виборчі бюлетені, що не підлягають врахуванню по загальнодержавному округу» та «Виборчі бюлетені, що не підлягають врахуванню по одномандатному округу»	Виборчі бюлетені, що не підлягають врахуванню	2
6	Пакети «Недійсні виборчі бюлетені для голосування у загальнодержавному окрузі» та «Недійсні виборчі бюлетені для голосування в одномандатному окрузі»	Недійсні виборчі бюлетені	2
7	Пакети з виборчими бюлетенями з голосами виборців, поданими за кандидатів у депутати у загальнодержавному окрузі (назва партії) та за кандидатів в одномандатному окрузі (прізвище кандидата в депутати)	Виборчі бюлетені	Залежно від кількості партій, що висунули кандидатів у депутати та кількості кандидатів у депутати в одномандатному окрузі

Протокол дільничної виборчої комісії про підрахунок голосів виборців на виборчій дільниці у загальнодержавному окрузі в межах одномандатного округу та в одномандатному окрузі

Бланки протоколів виготовляються для кожної виборчої дільниці типографським способом за замовленням ЦВК. Дільнична виборча комісія отримує їх від ОВК разом з виборчими бюлетенями (ч. 1 ст. 91 Закону).

Протоколи ДВК про підрахунок голосів виборців на виборчій дільниці заповнює секретар ДВК на підсумковому засіданні комісії. Встановлені в результаті підрахунку дані заносяться до відповідних протоколів прописом та цифрами.

Заборонено заповнення протоколів олівцем, а також внесення будь-яких виправлень без відповідного рішення ДВК (ч. 7 ст. 91 Закону).

Протоколи про підрахунок голосів виборців:

- складає ДВК у кількості примірників на **4 більше** ніж кількість складу цієї ДВК;
- нумеруються;
- підписуються головою;
- підписуються присутніми на засіданні членами комісії (в обов'язковому порядку)
(У разі незгоди із результатами підрахунку –член ДВК підписує протокол «З окремою думкою». Письмовий виклад окремої думки додається до протоколу/протоколів про підрахунок голосів виборців на дільниці. У разі відсутності підпису члена комісії, проти його прізвища зазначається причина відсутності підпису);
- проставляється дата, час (година, хвилини) його підписання;
- засвідчуються печаткою ДВК (лише після остаточного заповнення).

Перший та другий примірники протоколів мають право підписати кандидати у депутати, їх довірені особи, уповноважені особи партій, офіційні спостерігачі, які були присутні на засіданні виборчої комісії при підрахунку голосів виборців.

«Уточнений» протокол про підрахунок голосів виборців складається за рішенням ДВК для виправлення неточностей (описок, помилок у цифрах), що виявлені самою комісією до відправлення протоколу про підсумки голосування з виборчою документацією до ОВК. Рішення ДВК про складання «Уточненого» протоколу фіксується у протоколі засідання комісії. При цьому **перерахунок** виборчих бюлетенів **не проводиться**.

Перші і другі примірники протоколів ДВК про підрахунок голосів виборців на виборчій дільниці у загальнодержавному окрузі в межах одномандатного округу та в одномандатному окрузі (за наявності відповідні примірники протоколу(протоколів) з поміткою «Уточнений») **запаковуються** до пакетів із спеціальною системою захисту. На пакетах робиться відповідний напис «Протокол загальнодержавного/одномандатного округу». До них долучається акт про видачу копій протоколів про підрахунок голосів виборців.

Треті примірники – зберігаються у секретаря ДВК.

Четверті примірники – вивішуються невідкладно для загального ознайомлення в приміщенні ДВК.

Решта – по одному надаються членам ДВК.

Копії протоколів, у тому числі «Уточнені», посвідчені на кожній сторінці підписами голови та секретаря ДВК, скріплені печаткою, невідкладно видаються (на їх прохання) кандидатам у депутати, їх довіреним особам, уповноваженим особам партій, офіційним спостерігачам, які були присутні на засіданні виборчої комісії при підрахунку голосів виборців.

Видаються копії протоколів із розрахунку не більше як одна:

- копія протоколу по загальнодержавному округу для кожної партії, кандидати у депутати від якої, зареєстровані у загальнодержавному окрузі;
- копії протоколу по одномандатному округу для кожного кандидата у депутати;
- копія кожного протоколу для кожної громадської організації.

Видача копій фіксується в акті.

6.5. Визнання голосування на виборчій дільниці недійсним

Своїм рішенням ДВК може визнати голосування на виборчій дільниці недійсним лише за таких обставин (п. 1 ст. 92 Закону):

Таблиця № 12 Визнання голосування на виборчій дільниці недійсним

Вид порушення	Умови	Документування	Реагування
Незаконне голосування (<i>опускання виборчого бюлетеня замість виборця, крім випадків допомоги з дозволу ДВК; голосування особами, які не мають права голосу чи не включені до списку виборців на цій дільниці; голосування виборцем більше ніж один раз</i>)	Кількість фактів перевищує 10 % кількості виборців, які отримали виборчі бюлетені для голосування	Акти складені ДВК на підтвердження фактів правопорушень	<i>Підстава для розгляду ДВК питання щодо недійсності голосування на виборчій дільниці</i>
Знищення або пошкодження виборчої скриньки (скриньок), що унеможливило встановлення змісту виборчих бюлетенів	Кількість таких бюлетенів перевищує 20 % кількості виборців, які отримали виборчі бюлетені	Акти складені ДВК	
Виявлення у скриньках виборчих бюлетенів для голосування у загальнодержавному або одномандатному окрузі в кількості, що.....–	перевищує більш як на 10 % кількості виборців, які отримали виборчі бюлетені	Акти складені ДВК	<i>Підстава для розгляду питання щодо недійсності голосування по загальнодержавному або по одномандатному округу</i>

У разі прийняття ДВК рішення про визнання **голосування на виборчій дільниці недійсним усі виборчі бюлетені**, виявлені у виборчих скриньках на цій дільниці, вважаються такими, що **не підлягають врахуванню**. Такі бюлетені запаковуються у паперовий пакет, який заклеюється. На пакеті зазначається напис «Бюлетені, що не підлягають врахуванню», позначення округу, номер одномандатного округу, номер виборчої дільниці, дата та час пакування та ставляться підписи усіх присутніх членів ДВК, печатка ДВК.

У протоколах ДВК про підрахунок голосів виборців на виборчій дільниці у загальнодержавному окрузі в межах одномандатного округу та в одномандатному окрузі **ставиться прочерк** у графах по встановленню:

- кількості виборчих бюлетенів для голосування у загальнодержавному/одномандатному окрузі, що не підлягають врахуванню;
- кількості виборців, які взяли участь у голосуванні у приміщенні для голосування;
- кількості виборців, які взяли участь у голосуванні за місцем перебування;
- кількості виборців, які взяли участь у голосуванні на виборчій дільниці;
- кількості виборчих бюлетенів для голосування у загальнодержавному/одномандатному округах, визнаних недійсними;
- кількості голосів виборців, поданих за кандидатів/кандидата, включених до виборчого списку партії/одномандатного округу.

До протоколів ДВК про підрахунок голосів виборців додаються рішення комісії про визнання голосування недійсним та акти, на підставі яких, вони прийняті. Протоколи пакуються.

6.6. Порядок транспортування виборчих документів до ОВК

Невідкладно після закінчення підсумкового засідання ДВК виборча документація транспортується до ОВК. Транспортування здійснюють *представники чотирьох різних партій, кандидатів у депутати*, а саме: **голова ДВК, його заступник та два члени комісії** – представники двох інших партій, які набрали найбільшу кількість голосів виборців на виборчій дільниці у загальнодержавному окрузі в межах одномандатного округу та в одномандатному окрузі.

Їх обов'язково супроводжує працівник МВС. Інші члени комісії та особи, присутні на підсумковому засіданні можуть також супроводжувати транспортування виборчої документації до ОВК, за бажанням.

ВАЖЛИВО!

Супровід виборчої документації іншими особами забороняється.

Під час транспортування заборонено розпечатувати виборчі документи (ч. 2 ст. 93 Закону).

Секретар та інші члени комісії залишаються в приміщенні ДВК до отримання повідомлення про прийняття протоколів про підрахунок голосів на виборчій дільниці окружною виборчою комісією.

Печатка ДВК в цей час зберігається у сейфі (металевій шафі) ДВК.

Розділ 7. РОЗГЛЯД СКАРГ ДВК

7.1. Компетенція ДВК щодо розгляду скарг

Дільнична виборча комісія розглядає заяви і скарги з питань підготовки й організації голосування на виборчій дільниці та в межах своїх повноважень приймає щодо них рішення (п. 11 ч. 2 ст. 32 Закону).

Скарги розглядаються в порядку, встановленому Законом та Постановою ЦВК від 31 липня 2012 року № 133 «Про порядок розгляду скарг виборчими комісіями з виборів народних депутатів України» (далі – Порядок № 133), а також актами ЦВК (п. 1.3 Порядку № 133).

Особливості подання скарг, що стосуються виборчого процесу, визначено статтями 108–113 Закону.

До ДВК можуть оскаржуватися (ч. 6 ст. 111 Закону):

Таблиця № 13. Компетенція ДВК щодо розгляду скарг

Предмет оскарження (ЩО може бути оскаржено?)	Суб'єкт оскарження (НА КОГО може бути подано скаргу?)
Порушення, які мали місце під час голосування	Уповноважені особи партій
	Довірені особи кандидатів у депутати
	Офіційні спостерігачі від партій, кандидатів у депутати або громадських організацій

ВАЖЛИВО!

Розгляд інших скарг до компетенції ДВК не належить. В межах повноважень розгляд таких скарг здійснюють суд, ЦВК або ОВК.

7.2. ПРИЙОМ СКАРГ ТА ЇХ РЕЄСТРАЦІЯ В ДВК

Скарги, що подаються до ДВК, приймаються та реєструються відповідно до Порядку № 350.

Прийняти скаргу мають право (п. 5.2 Порядку № 350):

- голова комісії;
- заступник голови комісії;

- секретар комісії;
- інший визначений комісією член комісії.

При прийнятті скарги слід звернути увагу на:

- кількість сторінок скарги та їх цілісність;
- фактичну наявність додатків та їх відповідність переліку додатків, зазначеному в скарзі.

Голова комісії (в разі його відсутності – заступник голови) після реєстрації скарги (п. 5.8 Порядку № 350):

- попередньо розглядає скаргу;
- вчиняє резолюцію щодо її виконання.

ВАЖЛИВО!

Всі прийняті скарги обов'язково в день їх надходження реєструються в журналі реєстрації документів, заяв і скарг (п. 5.4 Порядку № 350).

7.3. ПЕРЕВІРКА ДОТРИМАННЯ ВИМОГ ОФОРМЛЕННЯ СКАРГИ

Після реєстрації скаргу необхідно перевірити на дотримання вимог статті 110 Закону щодо форми та змісту скарги (п. 6.1 Порядку № 133).

ВАЖЛИВО!

Скарги, оформлені без дотримання вимог, повертаються без розгляду із зазначенням вичерпного переліку недоліків (ч. 2 ст. 111 Закону).

Перевірка вимог щодо форми скарги

Скарга може подаватися виключно в письмовій формі (ч. 1 ст. 110 Закону).

Таблиця № 14. Перевірка вимог щодо форми скарги

Якщо	Дії ДВК
Вимогу щодо форми НЕ дотримано	Повідомляє особі, яка звернулася зі скаргою, що відповідно до ст. 110 Закону скарга подається у письмовій формі. Можливості подати скаргу усно не передбачено. Пропонує належним чином оформити скаргу
Вимогу щодо форми дотримано	Проводить перевірку скарги на її відповідність вимогам щодо оформлення

Перевірка вимог щодо змісту скарги

Таблиця № 15. Вимоги до змісту скарги

Скарга повинна містити (ст. 110 Закону):		
1)	назву виборчої комісії, до якої вона подається;	
2)	– прізвище, ім'я, по батькові (найменування) <u>суб'єкта звернення</u> із скаргою; – його місце проживання (поштову адресу); – номер засобу зв'язку, якщо такий є; – адресу електронної пошти, якщо така є;	<i>У скарзі зазначається статус суб'єкта звернення із скаргою у виборчому процесі (п. 6.3 Порядку № 133)</i> <i>Якщо скаргу подає довірена особа кандидата, зазначаються також: прізвище, ім'я та по батькові, місце проживання або місцезнаходження (поштова адреса), вид та номер засобів зв'язку кандидата у депутати, в інтересах якого подається скарга (п. 6.4 Порядку № 133)</i>
3)	– прізвище, ім'я, по батькові (найменування) <u>суб'єкта оскарження</u>; – його місце проживання (поштову адресу); – номер засобу зв'язку, якщо такий є; – адресу електронної пошти, якщо така є;	
4)	суть порушеного питання;	
5)	виклад обставин і зазначення доказів, якими суб'єкт звернення обґрунтовує свої вимоги;	У скарзі, що подається <u>виборцем</u> , зазначається, <u>у чому саме полягає порушення його виборчих прав</u> або охоронюваних законом інтересів щодо участі у виборчому процесі (п. 6.3 Порядку № 133)
6)	чітко сформульовані вимоги із зазначенням суті рішення, ухвалення якого вимагається від виборчої комісії;	
7)	перелік документів і матеріалів, що додаються;	
8)	зазначення заінтересованих осіб, яких суб'єкт звернення зі скаргою вважає за потрібне залучити до розгляду скарги;	
9)	підпис суб'єкта звернення зі скаргою (чи особи, яка його представляє відповідно до ст. 108 Закону), із зазначенням дати підписання	<i>Скарга, що подається від імені партії, підписується її керівником, уповноваженою особою партії чи іншою особою, уповноваженою рішенням центрального керівного органу партії, із засвідченням підпису печаткою партії. (п. 6.5 Порядку № 133)</i>

Таблиця № 16. Наслідки перевірки дотримання вимог щодо змісту скарги та документів, що додаються до неї

Якщо	Дії	Строки
Скаргу оформлено з дотриманням вимог Закону та Порядку № 133	ДВК <u>розглядає скаргу</u> на засіданні	Див. п. 4 «Строки розгляду скарг»
Не дотримано вимоги Закону та Порядку № 133 (<i>одну або декілька</i>)	Голова (заступник голови) ДВК <u>повертає скаргу</u> суб'єкту звернення <u>без розгляду</u> із супровідним листом (ч. 2 ст. 111 Закону, п. 6.8 Порядку № 133)	Не пізніш як на наступний день після дня надходження скарги, подані напередодні дня голосування, в день голосування чи наступного дня, – <u>невідкладно</u> (ч. 2 ст. 111 Закону)
Скаргу від суб'єкта звернення подано особою, якій Законом не надано права представляти інтереси такого суб'єкта (п. 7.3 Порядку № 133), що свідчить <u>про відсутність у скарзі підпису особи, яка представляє суб'єкта звернення зі скаргою, відповідно до ст. 108 Закону</u> (п. 9 ч. 1 ст. 110 Закону)		
До скарги <u>не додано</u> оригіналу (належним чином засвідченої копії) <u>документа, що посвідчує право представляти інтереси</u> суб'єкта звернення зі скаргою (п.п. 6.4, 6.5 п. 7.3 Порядку № 133)		

При поверненні скарги без розгляду зазначається **вичерпний перелік недоліків**, що перешкоджають розгляду скарги, і вказується на можливість повторного звернення із скаргою, оформленою відповідно до вимог Закону, у передбачені Законом строки (ч. 2 ст. 111 Закону).

ВАЖЛИВО!

У разі повторного подання скарги з невиправленими недоліками, або з допущенням нових недоліків, ДВК приймає постанову про залишення скарги без розгляду по суті (ч. 3 ст. 111 Закону).

7.4. Процедура розгляду скарг в ДВК

Скарги, оформлені з дотриманням вимог, розглядаються **виключно на засіданні комісії** (ч. 4 ст. 111 Закону, п. 5.16 Порядку № 350). Порядок скликання і проведення засідань встановлено статтею 33 Закону, іншими положеннями Закону, а також пунктом 7.5 Порядку № 133.

Строки розгляду скарг

ДВК розглядає скаргу не пізніш як на другий день з дня її отримання, але не пізніше 24 години дня, що передує дню голосування (частини 4,5 ст. 111 Закону).

Скарга щодо порушення, яке мало місце під час голосування, подана до дільничної виборчої комісії, розглядається відразу після закінчення голосування (ч. 6 ст. 111 Закону, п. 8.2 Порядку № 133).

Підготовка до розгляду скарги

ДВК обов'язково своєчасно повідомляє суб'єкта звернення зі скаргою, суб'єкта оскарження та інших заінтересованих осіб про час і місце розгляду скарги (ч. 9 ст. 111 Закону) в один з таких способів:

- рекомендованою телеграмою;
- факсимільним повідомленням;
- засобами електронної пошти;
- по телефону, з обов'язковим фіксуванням такої дії, відповідною службовою особою виборчої комісії окремою письмовою довідкою, що долучається до справи (протоколу) відповідного засідання виборчої комісії.

Неприбуття на засідання ДВК осіб, які були належним чином повідомлені про нього, не перешкоджає розгляду скарги (ч. 9 ст. 111 Закону).

ДВК заздалегідь, а у разі неможливості – не пізніше початку розгляду скарги, надає суб'єкту оскарження та заінтересованим особам копії скарги та доданих до неї документів (ч. 10 ст. 111 Закону).

Суб'єкт оскарження має право подати письмові пояснення по суті скарги, що беруться до розгляду виборчою комісією (ч. 10 ст. 111 Закону).

РОЗГЛЯД СКАРГИ ПО СУТІ

Під час вивчення скарги виборча комісія встановлює належність суб'єкта звернення, належність суб'єкта розгляду скарги, дотримання строків оскарження (п. 7.2 Порядку № 133).

Таблиця № 17. Дії ДВК при вивченні скарги

	ДВК встановлює:		
	1) належність суб'єкта звернення	2) належність суб'єкта розгляду скарги	3) дотримання строків оскарження
Якщо	<i>(чи подано скаргу належним суб'єктом звернення зі скаргою, визначеним Законом)</i>	<i>(чи віднесено Законом розгляд цієї скарги до повноважень ДВК (належний суб'єкт розгляду скарги))</i>	<i>(чи дотримано суб'єктом звернення із скаргою строки оскарження, встановлені Законом)</i>
Дотримано всі вимоги	скарга розглядається по суті		
Не дотримано хоча б одну вимогу	ДВК приймає рішення про залишення скарги без розгляду по суті (ч. 11 ст. 111 Закону)		

Належним суб'єктом звернення буде такий суб'єкт, якому надано право звернення зі скаргою. Вичерпний перелік суб'єктів звернення визначено статтею 108 Закону.

Якщо під час розгляду скарги на засіданні ДВК буде виявлено, що скаргу від суб'єкта звернення зі скаргою подано особою, якій Законом не надано права представляти інтереси такого суб'єкта або до скарги не додано оригіналу, або належним чином засвідченої копії документа, що посвідчує право представляти інтереси суб'єкта звернення зі скаргою, вважається, що така скарга подана неналежним суб'єктом звернення зі скаргою (п. 7.3 Порядку № 133).

Строк подання скарги продовженню або поновленню не підлягає, крім випадку повторного подання скарги після усунення її недоліків (ч. 6 ст. 109 Закону).

Зміна або уточнення суб'єктом звернення зі скаргою вимог під час розгляду скарги, викликані виявленням обставин, невідомих йому раніше, не вважається новою скаргою і не підлягає встановленим обмеженням строків (ч. 7 ст. 109 Закону). При цьому скаржник повинен довести, що обставини, які зумовили зміну або уточнення його вимог, не були відомі йому на момент звернення зі скаргою (п. 4.3 Порядку № 133).

Таблиця № 18. Наслідки перевірки дотримання строків оскарження

Якщо скаргу подано	Дії ДВК
Без дотримання строків оскарження	приймає рішення про залишення скарги без розгляду по суті (ч. 11 ст. 111 Закону)
З дотриманням строків оскарження	розглядає скаргу по суті

7.5. Рішення за результатами розгляду скарги

Рішення ДВК за результатами розгляду скарги повинно бути справедливим, законним і обґрунтованим.

Під час розгляду скарги на дії (бездіяльність) суб'єкта оскарження виборча комісія вирішує (ч. 3 ст. 113 Закону):

- 1) чи мала місце оскаржувана дія (бездіяльність) суб'єкта оскарження;
- 2) чи оскаржувана дія (бездіяльність) здійснювалась (вчинялась) суб'єктом оскарження на законних підставах;
- 3) які правові норми належить застосувати до цих правовідносин та чи віднесено законом розгляд цієї скарги до повноважень виборчої комісії – суб'єкта розгляду скарги;

- 4) чи належить задовольнити кожну з вимог суб'єкта звернення, чи відмовити в їх задоволенні;
- 5) чи належить поновити порушені права чи законні інтереси суб'єкта звернення іншим способом;
- 6) які рішення слід зобов'язати прийняти чи які дії, що випливають із факту визнання оскаржених дій чи бездіяльності протиправними, вчинити.

Розглянувши скаргу по суті, виборча комісія може прийняти одне з таких рішень:

Таблиця № 19. Рішення за результатами розгляду скарги

Якщо	Приймається рішення	Коментар
Встановлено, що рішення, дії чи бездіяльність суб'єкта оскарження не відповідають законодавству про вибори депутатів	про задоволення скарги повністю або частково	у разі задоволення скарги ДВК може прийняти рішення, яким: – зобов'язати суб'єкта оскарження здійснити дії, передбачені законодавством, що регулює організацію та порядок проведення виборів депутатів; – зобов'язати суб'єкта оскарження утриматися від вчинення певних дій; – поновити іншим способом порушені виборчі права громадян, права та законні інтереси суб'єкта виборчого процесу
Встановлено, що рішення, дії або бездіяльність суб'єкта оскарження вчинені відповідно до закону, в межах повноважень, передбачених законом, і не порушують виборчі права суб'єкта звернення зі скаргою (ч. 9 ст. 113 Закону).	про відмову в задоволенні скарги	

За результатами розгляду скарги ДВК ухвалює рішення у формі постанови. Зміст та вимоги до її оформлення визначені частинами 3, 4 ст. 35 Закону та Порядком № 350.

Відповідно до ч. 10 ст. 113 Закону копія постанови ДВК невідкладно видається чи надсилається суб'єкту звернення зі скаргою, суб'єкту оскарження, заінтересованим особам, іншому суб'єкту, про якого йдеться у рішенні.

Постанова виборчої комісії, прийнята в межах її повноважень, є обов'язковою для виконання усіма суб'єктами виборчого процесу, органами державної влади, органами влади Автономної Республіки Крим та органами місцевого самоврядування, посадовими і службовими особами цих органів, підприємствами, закладами, установами, організаціями та їх посадовими особами, засобами масової інформації, їх власниками, посадовими особами та творчими працівниками, об'єднаннями громадян (п. 10.15 Порядку № 350).

Canadian International Development Agency Agence canadienne de développement international

Видання підготовлено в рамках Програми реформування виборчого законодавства України завдяки фінансовій підтримці Агентства з міжнародного розвитку США (USAID) та Канадського агентства з міжнародного розвитку (CIDA).

Зміст матеріалів є винятковою відповідальністю авторів та упорядників посібника і не відображає точку зору USAID чи CIDA або урядів Сполучених Штатів чи Канади.

Керівник експертної групи

ЛАПТІ Рената

Рецензент

КОВТУНЕЦЬ Володимир

Авторський колектив:

ГОРЛУШКО Олександр

КОРОЇД Олена

МАКСИМЧУК Ярослав

ОХРИМЕНКО Олена

ЧЕБАНЕНКО Олена

ЧЕРНЕНКО Зоряна

ШИПІЛОВА Юлія

ЯНЦЕЛОВСЬКА Валентина

Упорядники посібника:

ЧУПАХІН Олександр

ДОНДИК Микола

МАЗУР Юрій

ПОГОНЮК Василь

СЕРЕДА Віра

ЯКИМЕНКО Тетяна